

Krisen i eurozonen

- konsekvenser för svensk industri

En rapport av [Industrins Ekonomiska Råd](#), juni 2012

INDUSTRINS EKONOMISKA RÅD

Ett nytt Industriavtal gäller från den 1 juli 2011 då det ersatte det tidigare Industriavtalet från 1997, som varit en hörnsten i lönebildningen i Sverige sedan dess. Det nya Industriavtalet har undertecknats av Industrirådet, som består av ledande företrädare för svenska arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer inom industrisektorn. Industrirådets uppgift är bl a att följa och främja tillämpningen av Industriavtalet. Genom sitt Industriutskott utser Industrirådet de Opartiska ordförande (OpO) som bistår parterna samt Industrins Ekonomiska Råd.

Industrins Ekonomiska Råd är en rådgivande grupp bestående av fyra ekonomer som inte är anställda i arbetstagar- eller arbetsgivarorganisation. Industrins Ekonomiska Råd ska lämna utlåtanden och rekommendationer i ekonomiska frågor på uppdrag av Industrirådet, de opartiska ordförandena eller Industrins utvecklingsråd samt Industrins förhandlingsråd. Uppdrag från de två sistnämnda institutionerna ska fastställas av Industriutskottet. Industrins Ekonomiska Råd svarar självständigt för sina utlåtanden och rekommendationer, men ska under arbetet samråda med och inhämta synpunkter från parterna, främst från organisationernas chefsekonomer eller motsvarande befattningshavare.

Rapporter från Industrins Ekonomiska Råd finns tillgängliga på Industriavtalets hemsida www.industriradet.se.

Industrins Ekonomiska Råd består för närvarande av:

Olle Djerf, Olle Djerf Ekonomikonsult AB, 08-35 44 27, 070-555 94 96

Håkan Frisé, chef för Ekonomisk Analys, SEB, 08-763 80 67

Cecilia Hermansson, chefekonom, Swedbank, 08-5859 7720

Henry Ohlsson, professor i nationalekonomi, Uppsala universitet, 070-167 93 32

Innehåll	Sid
Förord	3
1 Sammanfattning	5
2 Krisen i Eurozonen skakar om världsekonomin	11
2.1 Världsekonomin går i olika takt	12
2.2 Ekonomisk politik med dubbla ambitioner och stora intressekonflikter	13
2.3 Lågkonjunktur också i Sverige	16
2.4 Inflationen faller tillbaka	19
2.5 Svensk industri tappade farten från hösten 2011	21
2.6 Svagare tillväxt för sysselsättning och produktivitet	23
2.7 Sammanfattning	25
3 Konvergens och divergens i Eurozonen	29
3.1 Konvergerande priser och tillväxt – men utvecklingen var inte uthållig	29
3.2 Tydlig divergens av kostnads- och bytesbalansutveckling	31
3.3 Konkurrenskraftsundersökningar stödjer bilden av ökad divergens	35
3.4 Slutsatser	36
4 Den långsiktiga produktivetsutvecklingen inom industrin – Sverige och de viktigaste konkurrentländerna	37
4.1 Arbetsproduktiviteten inom industrin – vi springer fort, men springer vi fortare än de andra?	38
4.2 Ökar produktiviteten eftersom sysselsättningen minskar?	40
4.3 Totalfaktorproduktiviteten inom industrin – hur mycket betyder maskinerna?	43
4.4 Avslutning – gårdagens segrar upprepas inte av sig själva	44
5 Industriproduktionen – skillnader mellan industriproduktionsindex och NR-beräkningarna	45
5.1 Skillnader i definitioner – IPI mäter leveransvärde, NR mäter förädlingsvärde	45
5.2 Underlaget – NR bygger på mera detaljerade data fram till och med 2009, men de kommer med två års eftersläpning	47
5.3 Kvarstående stora skillnader mellan IPI och NR för perioden efter 2009	48
5.4 Sammanfattande kommentarer	50
Tabellbilaga med branschutvecklingen för produktion, sysselsättning och produktivitet	51
Appendix Mätning av produktionsvolymen i den ekonomiska statistiken	52
Industriproduktionen enligt NR:s detaljerade årsstatistik	53
Industriproduktionen enligt den kortsiktiga primärstatistiken och NR:s kvartalsräkenskaper	56

Förord

I december 2011 träffade Industriavtalets parter nya överenskommelser för perioden februari 2012 till och med mars 2013. Liksom tidigare kom industriavtalen att bli normerande på övriga områden på arbetsmarknaden. För arbetargrupperna inom massa- och pappersindustrin, som inte längre ingår i Industriavtalet, ingicks exempelvis i december avtal på samma kostnadsnivå och med samma löptid som Industriavtalet. Under första och andra kvartalet i år har sedan löneavtal tecknats inom byggsektorn, detaljhandeln och en rad andra områden. På alla dessa områden har industrins ”kostnadsmärke” hittills i allt väsentligt respekterats.

Industrins förhandlingar under hösten 2011 fördes i en situation där omvärldsbilden präglades av ekonomisk och politisk turbulens. Jämfört med läget före sommaren dämpades de ekonomiska utsikterna påtagligt och osäkerheten om framtiden ökade. Inte minst berodde den ökade osäkerheten i omvärldsbilden på utvecklingen i Europa och i synnerhet inom euroområdet. Dessutom har den statistiska bilden under loppet av 2011 reviderats vad gäller såväl den internationella som den svenska utvecklingen.

Mot den bakgrunden har Industrins Ekonomiska Råd (IER) fått i uppdrag att framlägga en rapport som belyser skillnaden mellan utvecklingen av olika EU-länders internationella konkurrensförutsättningar jämfört med konkurrenskraftsutvecklingen i svensk industri. Särskild fokus ska läggas på euroländerna där krisen i Eurozonen i skrivande stund är minst sagt högaktuell, vilket påverkar och skakar om hela världsekonomin och därmed också utsikterna för den svenska ekonomin. Därför görs även en analys av divergensen mellan euroländerna i en vidare mening.

I uppdraget ingår också att rapporten ska diskutera hur den statistiska bilden för utvecklingen i industrin har förändrats jämfört med situationen då IER-rapporten inför avtalsrörelsen 2011-2012 presenterades. Bland annat ska revideringarna av statistiken uppmärksammas och de skillnader som råder mellan olika sätt att mäta utvecklingen av industriproduktionen. Det gäller beräkningarna i nationalräkenskaperna och enligt kortsiktsindikatorn industriproduktionsindex, IPI, där vi i möjligaste mån ska försöka klargöra vad dessa skillnader beror på.

Stockholm den 11 juni 2012

Industrins Ekonomiska Råd

Olle Djerf

Håkan Frisé

Cecilia Hermansson

Henry Ohlsson

1 Sammanfattning

Svensk industri har uppvisat en imponerande utveckling de senaste 15 åren. Vår rapport belyser en utveckling med världsledande företag i många branscher, en trendmässigt hög produktivitetstillväxt samt framskjutna placeringar i internationella undersökningar om konkurrenskraft ur olika aspekter. Men utmaningarna framöver är stora. Världsekonomin är fortfarande bräcklig i efterdyningarna av finanskrisen och krisen i Eurozonen är nu på väg i ett avgörande skede där vägvalen den närmaste tiden får stor betydelse för framtida europeiska samarbetsformer. I nuläget tyder de flesta prognoser på att lågkonjunkturen ska bli ganska mild, men en nedgång som till och med kan bli värre än den vi såg 2008-2009 kan inte uteslutas om utvecklingen i Europa fortsätter åt fel håll. I denna situation behöver svensk ekonomi säkerställa att regelsystem i olika frågor verkligen gynnar långsiktig industriell utveckling och konkurrenskraft. Men även utmaningarna på kort sikt är stora i en situation då förutsättningarna för penning- och finanspolitik för enskilda länder snabbt förändras.

I det följande sammanfattas de analyser och bedömningar som vi gjort i följande punkter.

Krisen i Eurozonen skakar om världsekonomin

- De globala utsikterna har försämrats det senaste året. Framst beror detta på att krisen i Eurozonen gradvis fördjupats. Prognoserna för USA skrevs därtill ned påtagligt under förra hösten. Därefter har utsikterna stabiliserats i takt med bl a något ljusare utsikter på arbetsmarknaden. Snabbväxande ekonomier i Asien och Sydamerika har visat relativt stor motståndskraft mot problemen i de etablerade industriländerna. Expansionstakten har dock bromsat in de senaste åren som följd av inhemska åtstramningar i syfte att undvika överhettningssproblem. Sammantaget tyder de flesta prognoser på en expansion av världsekonomin de närmaste åren som ligger nära trendmässig tillväxt, vilket innebär en betydligt mildare lågkonjunktur jämfört med åren 2008-09.
- Riskerna ligger dock på nedsidan. Krisen i Eurozonen hotar att fördjupas ytterligare och den senaste tiden har ledande indikatorer försvagats på bred front i många länder. Inte minst har osäkerheten avseende utvecklingen i Kina och USA åter ökat något. I grunden beror osäkerheten på att världsekonomin fortfarande lider av sviterna av finanskrisen och brustna fastighetsbubblor i många länder. Historiska erfarenheter visar att läkeprocessen efter sådana kriser ofta tar lång tid och att återhämtningarna blir skakiga och sårbara.
- Den ekonomiska politiken står inför en svår balansakt. Å ena sidan är ambitionen att skapa ett stabilare finansiellt system med lägre skuldsättning för hushåll och offentlig sektor. Å andra sidan måste man förhindra att skuldeddragningen sker så drastiskt att ekonomin går in i en djup recession. Svårigheterna att komma rätt i denna balansakt har skapat stora svängningar på de finansiella marknaderna de senaste åren.
- Krisen i Eurozonen har gradvis fördjupats det senaste året. I slutet på förra året försökte ECB motverka den negativa trenden genom att erbjuda obegränsade 3-årslån till bankerna. Detta gav en tillfällig lättnad och hindrade en akut kreditkris, men nu har läget återigen förvärrats. Krisen i Grekland har blivit allt allvarigare och landets framtid i valutasamarbetet är en öppen fråga. Situationen i Spanien har försämrats kraftigt de senaste månaderna och krisen i banksystemet är akut. Den djupa recessionen innebär stigande arbetslöshet, vilket bidrar till att besparingar som genomförs inte förmår förbättra

budgetläget i kalkylerad utsträckning. Detta hotar att underminera såväl omvärldens förtroende som den egna befolkningens acceptans för åtstramningspolitiken.

- Euroländerna står inför avgörande vägval den närmaste tiden. Viktiga beslut måste tas för att återskapa förtroendet för valutasamarbetet. Strukturella reformer i Sydeuropa är angelägna samtidigt som finanspolitiken i Eurozonen som helhet måste bli mer balanserad, vilket innebär behov av en mer expansiv politik i Tyskland. Flera andra åtgärder som nu diskuteras innebär bl a en utvidgning av ECB:s roll och fördjupade gemensamma åtaganden. Det gäller t ex gemensam europeisk upplåning via euroobligationer eller gemensamma garantier för enskilda banker. Sådana steg innebär att trycket på reformer i Sydeuropa försvagas vilket gör att det finns ett stort motstånd i Tyskland och andra länder i Nordeuropa.
- En möjlig väg framåt som ändå kan rädda eurosamarbetet inkluderar flera delar där utvecklingen går mot 1) en finanspolitisk union eller starkare finanspakt, 2) bankunion eller finansiell union, 3) centralbank som är utlånare vid sista instans (lender of last resort) inte bara till banker utan också till länder. Om dessa institutioner stärks kommer det vara möjligt att skapa en eurobondmarknad. Under tiden får dagens stödsystem fungera som lösningar som gör att krisen kan hanteras trots att fördraget inte tillåter monetär finansiering eller att länder tar över andra länders betalningsansvar.
- Svensk ekonomi har i ganska hög grad påverkats av de försämrade omvärldsutsikterna. Förväntningarna på BNP-tillväxten 2012 har skruvats ned från närmare 3 procent till ca 0,6 procent i maj. Nedjusteringarna är i hög grad hänförlig till exporten, där det relativt stora beroendet av cykliskt känsliga insats- och investeringsvaror bidrar till nedgång. Den inhemska efterfrågan har varit mer stabil. Finanspolitisk stimulans stöttade köpkraften 2011 samtidigt som situationen på arbetsmarknaden generellt förblivit relativt stabil. Riksbankens räntesänkningar i kombination med fallande obligationsräntor har därtill bidragit till att stabilisera läget på bostadsmarknaden.
- I ett internationellt perspektiv är förtroendet för den svenska ekonomin stort, vilket återspeglas i en stabil kronkurs och extremt låga obligationsräntor. Tillväxtförväntningarna för 2013 ligger runt 2 procent, vilket är relativt högt jämfört med andra jämförbara länder. Starka offentliga finanser i kombination med låg inflation samt ett relativt lågt resursutnyttjande skapar utrymme för en mer expansiv ekonomisk politik. Både Riksbanken och regeringen tvekar dock att utnyttja detta utrymme, vilket innebär en viss nedåtrisk i prognoserna.
- Inflationstakten i världsekonomin är nu på väg ned när tidigare råvaruprisuppgångar faller ur 12-månaderstalen. Den senaste tiden har vi därtill sett tydliga fall för råvarupriserna, vilket framöver förstärker nedgången i KPI. De flesta prognoser indikerar en fortsatt nedgång och att inflationen de närmaste åren kommer att ligga runt 1½ till 2 procent i OECD-området.
- I Sverige har KPI-inflationen fallit ganska snabbt den senaste tiden och uppgick till 1,3 procent i april. De flesta prognoser tyder på att inflationen kommer att förbli låg de närmaste åren, även om den stiger något. Riksbankens prognos i april var att KPI ökar med 1,2 procent i år och med 1,9 procent nästa år. Motsvarande prognoser för KPIF uppgick till 1,1 respektive 1,7 procent. Flera andra prognosmakare räknar med ytterligare något lägre inflation.

- Produktionsutvecklingen i industrin och andra näringsgrenar är klart mera dämpad än vad som målades upp i vår förra IER-rapport i juni 2011. För ett år sedan fanns få tecken på en inbromsning men sedan dess har efterfrågan försvagats både på exportmarknaden och på hemmamarknaden.
- Trots den snabba återhämtningen har industriproduktionen inte riktigt nått tillbaka till nivån före finanskrisen utan ligger ca 10 procent lägre. Industriproduktionsindex, IPI, som främst avspeglar industrins leveranser, ligger ca 15 procent lägre än före krisen. Under de senaste månaderna visar näringsstatistiken och olika kortsiktindikatorer på en relativt dämpad bild av utvecklingen i andra näringsgrenar.
- Sysselsättningen steg med 150 000 personer under återhämtningen 2010-2011 i de delar av näringslivet som ligger utanför industrin. Däremot fortsatte sysselsättningen att minska i industrin 2010-2011 och den negativa trenden fortsatte i år. Utsikterna inför framtiden ter sig som osäkra.
- Produktivitetsutvecklingen har också blivit sämre än väntat i industrin och i det övriga näringslivet. Detta beror dels på att produktionstakten har dämpats, dels på att sysselsättningsstatistiken reviderats. Sammantaget utvecklas produktiviteten långsammare för industrin och näringslivet 2009 men något starkare för 2010. För 2011 har industrins produktivitet ökat betydligt långsammare än vad vi antydde för ett år sedan.

Konvergens och divergens i Eurozonen

- Konvergens inom Eurozonen gällande BNP-tillväxt, pris- och ränteutveckling var tydlig inför valutaunionens tillkomst och fram till och med den globala finanskrisen och recessionen 2008. Denna konvergens var i linje med målet att uppfylla konvergenskriterierna, vilka formulerats främst i nominella termer.
- Utvecklingen skulle inte visa sig uthållig. Krisländerna drog nytta av låga realräntor och höga kapitalinflöden vilka ökade kreditexpansionen, den inhemska efterfrågan, fastighetsinvesteringarna och importen. De undvek emellertid att stärka statsfinanser och budgetdisciplin samt genomförde heller inte nödvändiga reformer för att förbättra ekonomins funktionssätt och stärka konkurrenskraften.
- Efter finanskrisen har BNP-tillväxt, pris- och ränteutveckling snarare karaktäriserats av divergens. Krisländerna är i recession, samtidigt som finansmarknadens misstro drivit upp riskpremierna och räntenivåerna. Med undantag för Irland fortsätter inflationen att stiga snabbare i krisländerna än i kärnländerna.
- Under större delen av 1990- och 2000-talen divergerade samtidigt utvecklingen vad gäller löner och arbetskostnader samt produktivitetstillväxt, vilket kan utläsas i ökade skillnader mellan ländernas enhetskostnader samt bytesbalanser. Dessutom har krisländerna märkt av tydliga försämringar i olika typer av undersökningar av konkurrenskraften.
- Interdevalvering och recession bidrar nu till att bytesbalansunderskotten i krisländerna minskar, samtidigt som kostnaderna så småningom stabiliseras eller visar en fallande trend. Detta kommer att ta tid och det är även högst osäkert om minskade obalanser består när recessionen är över.

- För svenskt vidkommande är det intressant att studera om utvecklingen får konsekvenser för Tyskland, Nederländerna, Finland och andra euroländer med större koppling till svenskt handels- och investeringsutbyte.
- Det finns å ena sidan ett tryck på de konkurrenskraftiga länderna att tillåta att kostnader och priser stiger något snabbare, för att underlätta krisländernas exportutsikter och återhämtning. Å andra sidan kommer inte länder som uppnått goda positioner på exportmarknaderna att vilja äventyra dessa. Därmed torde även fortsättningsvis ett återhållsamt kostnadsläge med starkt fokus på god produktivitet utveckling stå högt upp på agendan.

Den långsiktiga produktivitet utvecklingen inom industrin – Sverige och de viktigaste konkurrentländerna

- Arbetsproduktiviteten inom svensk industri ökade med i genomsnitt 6 procent per år under perioden 1997–2009. Detta var i nivå med utvecklingen i finsk och amerikansk industri. Ökningstakten inom svensk, finsk och amerikansk industri var betydligt högre än motsvarande utveckling i Frankrike, Storbritannien och Tyskland där den genomsnittliga årliga ökningstakten av arbetsproduktiviteten var 3-4 procent. Motsvarande ökningstakter för Spanien och Italien var så låga som kring 1 procent per år i genomsnitt.
- Svensk industri uppvisar en snabbare produktivitet ökning **och** en lägre sysselsättningsminskning än industrin i Tyskland, Frankrike, Storbritannien och Nederländerna. Sysselsättningen i amerikansk industri har minskat mycket snabbare än i svensk industri samtidigt som arbetsproduktiviteten har ökat i ungefär samma takt.
- Slutsatsen blir att den mer långsiktiga produktivitet utvecklingen inom svensk industri utan minsta tvivel har varit mycket stark jämfört med den inom industrin i de viktigaste konkurrentländerna under tiden sedan Industriavtalets tillkomst 1997. I de flesta andra viktiga konkurrentländerna har industrisysselsättningen samtidigt minskat kraftigt och industriproduktionen endast ökat måttligt. Inom svensk industri har snabb produktivitet utveckling kombinerats med ökad produktion och endast svagt minskad sysselsättning under perioden 1997–2009.
- Vad kan den historiska utvecklingen säga om framtiden? Det är farligt att utgå från att det som har varit mer eller mindre automatiskt kommer att fortsätta. Ökad produktivitet kommer inte av sig självt. Den historiska utvecklingen visar dock att svensk industri har haft en förmåga att skapa förutsättningar för att åstadkomma en snabbare produktivitet ökning än de viktigaste konkurrenterna.

Industriproduktionen – skillnader mellan industriproduktionsindex (IPI) och NR-beräkningarna

- Industrins produktionstillväxt mätt med IPI skiljer sig åt påtagligt jämfört med beräkningarna i nationalräkenskaperna (NR) under två skeden under 2000-talet. Dels under expansionsperioden 2002-2007, dels under de senaste två åren som domineras av

återhämtningen efter finanskrisen. Industriproduktionen enligt NR har i båda fallen ökat snabbare än IPI.

- Under **perioden 2002-2007** förklaras skillnaderna helt av att produktionsbegreppen definierats olika. IPI avspeglar produktionsvärdet eller **leveransvärdet** av de färdiga produkterna. NR redovisar produktionsresultatet i form av **förädlingsvärdet** dvs bruttoproduktionsvärdet minus insatsförbrukningen. Förädlingsvärdet är det begrepp som används i ekonomisk analys, t ex vid produktivitetsberäkningar.
- IPI är ungefär detsamma som NR:s bruttoproduktionsvärde. Den historiska utvecklingen fram till och med 2009 är mycket riktig också i stort sett helt parallell mellan IPI och NR:s bruttoproduktionsvärde.
- NR:s detaljerade underlag visar att förädlingsvärdets andel av bruttoproduktionsvärdet bara är ca 30 procent i industrin medan insatsförbrukningens andel är ca 70 procent. Andelen insatsförbrukning varierar i olika industribranscher, från 85-90 procent till som lägst drygt 50 procent.
- Att insatsförbrukningens andel är så stor i förhållande till förädlingsvärdet betyder att relativt små förändringar i insatsandelen kan ge ganska stora skillnader i utvecklingen av förädlingsvärdet respektive IPI (och NR:s bruttoproduktionsvärde). Under perioden 2002-2007 minskade insatsandelen något vilket förklarar att NR:s förädlingsvärde har ökat klart snabbare än bruttoproduktionsvärdet och IPI.
- Under **perioden 2010-2012** är det statistiska underlaget mycket osäkrare i NR:s kvartalsberäkningar än för de tidigare åren, eftersom det inte finns tillgång till detaljerad företagsstatistik. Data om insatsförbrukningen saknas och därför skrivs NR:s produktionsutveckling fram med utgångspunkt från IPI. Ändå finns stora skillnader mellan IPI och NR:s kvartalsdata, särskilt vad gäller 2010.
- Skillnaderna förklaras av de justeringar av IPI som görs i NR. Leveransvärdena i IPI justeras för lagerförändringar och tillägg görs för tjänsteproduktion som inte täcks av IPI. Sådana tjänster är merchanting, FoU, licenser och royalties samt datatjänster. Därutöver kan bedömningar göras om t ex insatsandelen, baserat på preliminära företagsdata. Slutligen sker en avstämning i NR-systemet mellan tillgångs- och användningssidan.
- Baserad på de uppgifter vi fått från SCB är slutsatsen att det inte är justeringarna för lagerförändringar och tjänstetillägg som ligger bakom differenserna mellan IPI och NR, utan det är snarare ett resultat av de bedömningar och det avstämningsarbete som gjorts. Den viktigaste orsaken till skillnaderna är att preliminära data från företagsstatistiken enligt SCB visar att insatsandelen har minskat under 2010. Förädlingsvärdet ska i så fall öka snabbare än IPI, vilket NR-statistiken visar för närvarande.
- Både NR-beräkningarna och IPI bör dock betraktas som osäkra indikatorer på industrins produktionsutveckling 2010-2012. IPI speglar bruttoproduktionsvärdet där utvecklingen ligger nära förädlingsvärdets ökningstakt om insatsandelen är oförändrad. I den mån det är differenser i statistiken beror det främst på SCB:s bedömningar och avstämningsarbete för att få i NR-systemet att gå ihop. Detta kan slå hårt på industrinivå, i synnerhet för enskilda branscher.

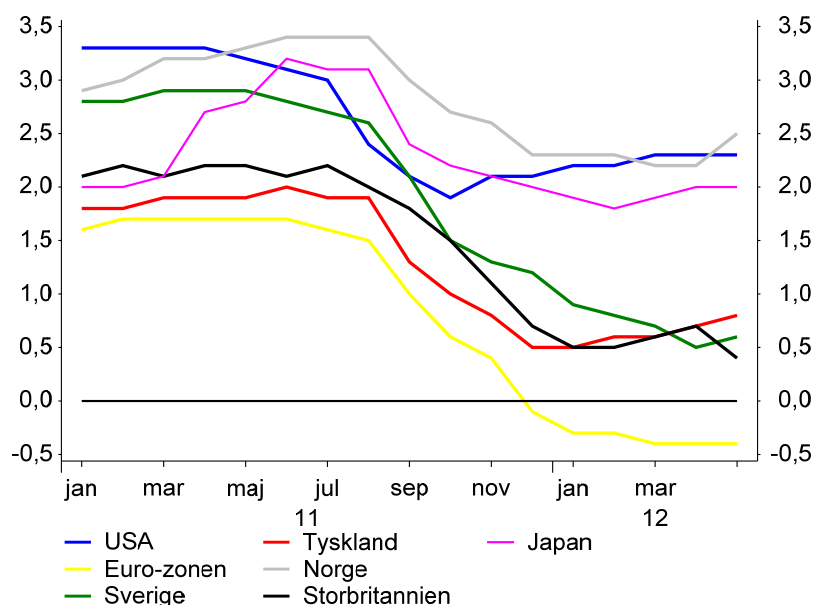
2. Krisen i Eurozonen skakar om världsekonomin

Sedan publiceringen av vår rapport ”Inför avtalsrörelsen 2011” i juni förra året har den globala ekonomin försvagats. Det är främst oförmågan att lösa nationella och gemensamma problem inom Eurozonen som hämmar den globala ekonomin. Krisen i Eurozonen skapar osäkerhet på de finansiella marknaderna världen över och dämpar framtidstron hos hushåll och företag. De flesta makroekonomiska prognoserna¹ pekar dock på en ganska mild lågkonjunktur i OECD-området som helhet och på en mjuklandning med bibehållen relativt hög expansionstakt i tillväxtekonomierna. Sammantaget tyder prognoserna på en global tillväxt runt 3-3½ procent och något högre nästa år.

BNP-tillväxten förväntas därmed hamna något under trendmässig nivå i år och nära trend nästa år. Trots den akuta krisstämning som just nu präglar det ekonomiska nyhetsflödet tyder alltså makroprognoserna på en betydligt starkare utveckling än under finanskrisåren 2008-2009. Detta beror främst på att stora delar av världsekonomin i mindre grad ser ut att påverkas av krisen i Sydeuropa. Att centralbanker och andra ansvariga institutioner kan använda erfarenheterna från 2008 till att förebygga förlamande spridningseffekter i det finansiella systemet kan vara en grund för denna relativa optimism. Riskerna ligger dock på nedsidan. Sannolikheterna för en djupare kris i Eurozonen har gradvis ökat det senaste året. Den allra senaste tiden har ledande indikatorer fallit tillbaka på bred front, vilket ökat osäkerheten när det gäller utvecklingen i t ex USA och Kina. Prissättningen på finansiella marknader, främst på räntesidan, accentuerar också risker för en djupare nedgång.

Diagram 2.1 BNP-prognoser för 2012 enligt konsensus

Procentuell förändring, bedömningar vid olika tidpunkter

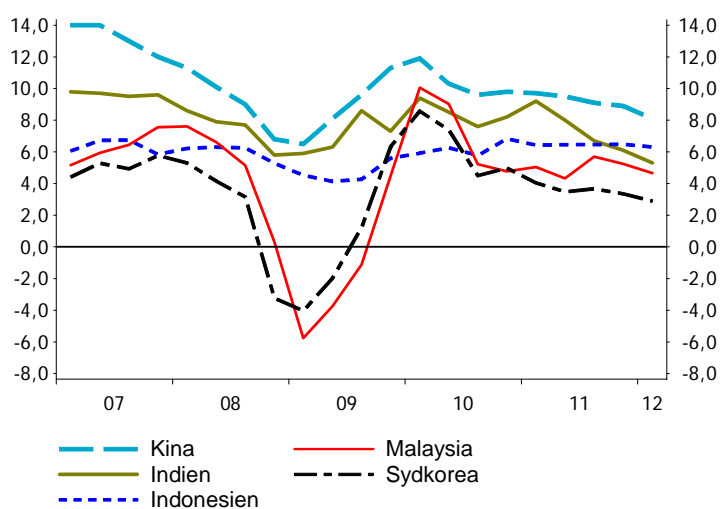
Källa: Consensus Economics

¹ I flera kommentarer och grafer refereras till genomsnittliga prognoser enligt Consensus Forecast. Dessa baseras på de månatliga enkäter till konjunkturbedömare i Sverige och i andra länder.

2.1 Världsekonomin går i olika takt

Den amerikanska ekonomin spelar en viktig roll när det gäller möjligheterna att undvika en djupare global nedgång. Prognoserna för amerikansk BNP-tillväxt 2012 justerades ned rejält i mitten på 2011, men därefter dämpades oron för en ny recession. Olika former av stödåtgärder som vidtagits har gjort att det amerikanska banksystemet är i bättre skick än det europeiska, vilket minskar sårbarheten för finansiella spridningseffekter. Arbetsmarknaden har långsamt förbättrats även om de allra senaste siffrorna visat på förnyade svaghetstecken. Aktiviteten i byggsektorn är på väg att bottna trots att huspriserna ligger kvar på bottenivåer. De flesta bedömare förutser därför en årlig amerikansk BNP-tillväxt runt 2-3 procent både i år och nästa år. Fortfarande återstår en betydande del av hushållens skuldanpassning, vilket håller tillbaka konsumtionen. Det har nu gått 5 år sedan den amerikanska subprimekrisen bröt ut, men liksom Europa lider USA fortfarande av efterverkningarna av den finansiella krisen. Historiska erfarenheter visar att läkeprocesser efter den typ av brustna tillgångsprisbubblor som dominerade krisförloppet tar lång tid. Ofta hämmas tillväxten i 5-7 år under den period då hushållen bantar sin skuldsättning för balansera förmögenhetstappet som främst lägre huspriser fört med sig. Även den japanska ekonomin uppvisar relativt god tillväxt. Återuppbyggnadsarbetet efter naturkatastroferna våren 2011 bidrar till att BNP ökar med ca 2 procent i år.

Diagram 2.2 BNP-utvecklingen i valda asiatiska ekonomier
Årlig procentuell förändring

Källa: Nationella statistikbyråer

Tillväxtekonomierna² fortsätter att uppvisa ganska stor motståndskraft mot problemen i OECD-området. Låg statsskuld i många länder i kombination med ökad betydelse för direkta handelsflöden mellan de snabbväxande ekonomierna har bidragit till detta. Expansionstakten har visserligen gradvis dämpats de senaste åren, men detta har i första hand varit en följd av en ekonomisk-politisk åtstramning för att möta överhettningstendenser och stigande inflationstryck. BNP-tillväxten tycks sammantaget, som vägt genomsnitt i tillväxtekonomierna, hamna runt 5 procent år 2012. Att inflationen har dämpats den allra senaste tiden gör att den ekonomiska politiken i högre grad nu åter får utrymme att stötta tillväxten. Den kinesiska centralbanken genomförde t ex nyligen en räntesänkning. Detta bidrar till utsikterna är goda för en viss acceleration i tillväxten nästa år. Nedåtrisker

² Avser BRIC-länderna (Brasilien, Ryssland, Indien och Kina) samt en rad andra snabbväxande ekonomier utanför OECD-området i främst Asien och Latinamerika.

överväger dock. Spridningseffekterna från den europeiska krisen kan bli större, samtidigt som det är osäkert hur effektiva nya stimulansprogram verkligen kommer att vara. Inte minst gäller det för den kinesiska ekonomin.

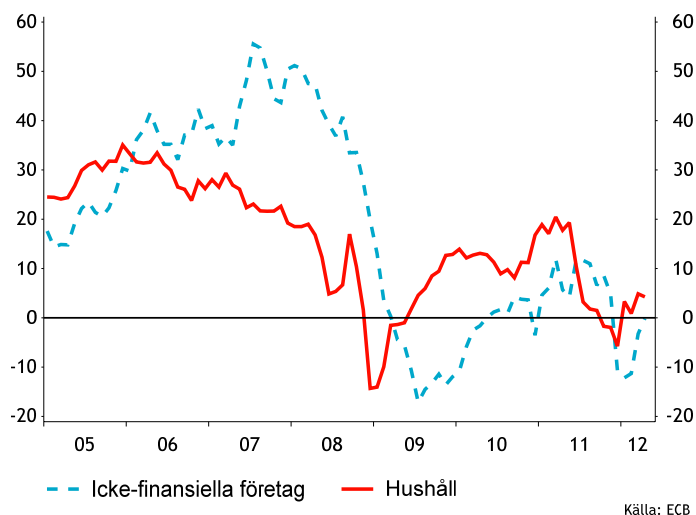
2.2 Ekonomisk politik med dubbla ambitioner och stora intressekonflikter

De kortsiktiga svängningarna i konjunkturbild och finansiellt förtroende de senaste åren tycks i hög grad ha styrts av ekonomiska aktörers reaktion på förändringar i den ekonomiska politiken. Bakgrunden är de dubbla ambitioner som präglar politiken sedan finanskrisen. Å ena sidan finns en strategi för att åtgärda orsakerna till de excesser som orsakade krisen. I detta ingår rekonstruktionen av det finansiella systemet, bl a genom att stärka banksystemets motståndskraft med ökade kapitaltäckningskrav (Basel III mm). En annan central del är att pressa ned den offentliga skuldsättningen för att öka trovärdigheten för långsiktiga offentliga åtaganden och minska sårbarheten för ekonomiska svängningar.

Parallellt med denna ”uppfostringspolitik” finns ett stort behov av en stimulanspolitik som syftar till att mildra anpassningen och säkerställa att den privata och offentliga skuldbantningen inte leder till en alltför kraftig ekonomisk nedgång. Centralbankernas exceptionellt låga räntor och icke-konventionella åtgärder syftar t ex till att dämpa takten i den privata skuldeddragningen. En strukturpolitik som förbättrar de långsiktiga tillväxtmöjligheterna spelar också stor roll. I ett lite starkare konjunkturläge har centralbankerna gjort försök att diskutera exitstrategier, dvs börja avisera avvecklingen av de extraordinära stimulansåtgärderna. Detta har i sin tur vid flera tillfällen skapat oro på finansiella marknader och lett till bristande framtidstro i den reala ekonomin. Denna reaktion har sedan i sin tur lett till nya åtgärdsprogram med syfte att återskapa förtroendet.

Diagram 2.3 Bankutlåning i Euro-zonen

Netto, mdr euro, 3-månaders glidande medelvärde

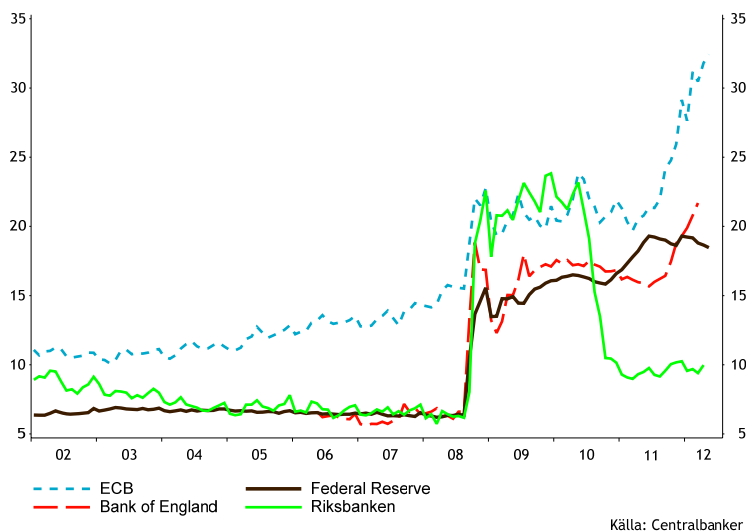

Det senaste året har utvecklingen kännetecknats av några specifika faser där det europeiska förloppet blivit alltmer avgörande. Andra halvåret 2011 dominerades av en kraftig finansiell oro med fallande börser och nedskrivningar av de ekonomiska utsikterna. Den amerikanska återhämtningen tappade fart och de politiska motsättningarna i kongressen riskerade att leda till en akut statsfinansiell kris. Samtidigt fördjupades krisen i Eurozonen, i hög grad beroende på ökad misstro mot möjligheterna att Spanien och Italien på egen hand skulle kunna hantera

sina problem. Under fjärde kvartalet stabiliserades situationen i den amerikanska ekonomin, men å andra sidan fördjupades krisen i Europa ytterligare. Situationen i banksektorn blev allt allvarligare, vilket ledde till en kraftig kreditkontraktion och brant fallande framtidstro bland hushåll och företag.

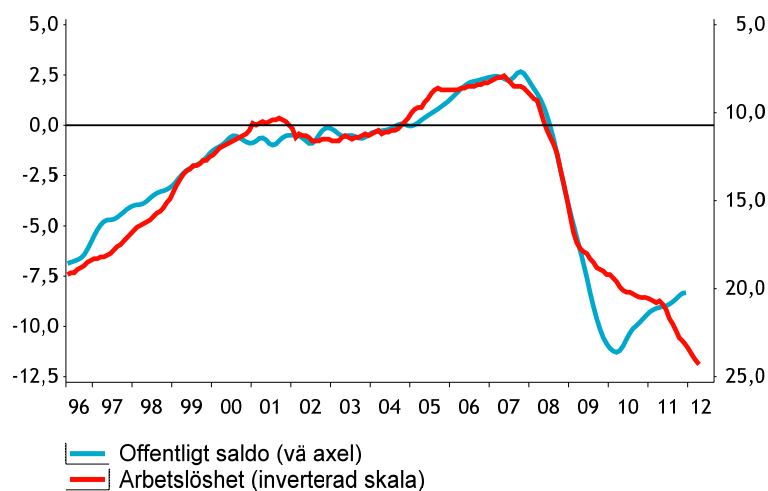
I december 2011 försökte den Europeiska Centralbanken (ECB) motverka den depressiva utvecklingen genom att erbjuda bankerna obegränsade 3-årslån (Long Term Refinancing Operations, LTRO). Ett nytt program lanserades sedan i februari. LTRO-programmen bidrog till att repa nytt mod såväl i de finansiella marknaderna som i den reala ekonomin. Börserna vände uppåt och olika konjunkturindikatorer steg i början på 2012. LTRO innebar ett kraftigt stöd för banksektorn och minskade risken för en allvarlig kreditkontraktion. I vissa avseenden är LTRO radikalare och kraftfullare än renodlande kvantitativa lätttnadsprogram (QE) som centralbankerna i USA, Japan och Storbritannien tidigare sjösat. Ett skäl till detta är att storleken på ECB:s operationer bestäms av bankernas efterfrågan snarare än centralbankens beslut över utbudet, vilket gör att volymerna i princip är obegränsade. Ett resultat av detta har blivit att ECB:s balansräkning (som andel av BNP) nu är större än övriga ledande centralbankers. Samtidigt är det uppenbart att LTRO endast kan ge tillfälligt andrum så länge de underliggande problemen finns kvar.

Diagram 2.4 Centralbankernas balansräkning
Procent av BNP .

De senaste månaderna har den negativa dynamiken åter tagit överhanden. Greklands allt djupare ekonomiska och politiska problem har nått en punkt där ett utträde ur valutaunionen blivit en öppen fråga. Utgången av nyalet den 17 juni kommer att få stor betydelse. Även om många aktörer börjat förbereda sig på ett eventuellt grekiskt utträde är konsekvenserna mycket osäkra, inte minst när det gäller finansiella och politiska spridningseffekter till andra länder i Sydeuropa. Utvecklingen i Spanien har också i hög grad bidragit till att krisens fördjupats de senaste månaderna. Förnyad acceleration i prisfallet på bostäder har bidragit till att det spanska banksystemet nu är i akut behov av stöd. Den ekonomiska aktiviteten försvagas i snabb takt och uppgången arbetslösheten har accelererat. Krisen i euroområdet har lett till en ny fas med fallande börser och försvagad framtidstro i företagssektorn. På global nivå har den negativa utvecklingen förstärkts av tecken på konjunkturförsvagning både i Kina och USA.

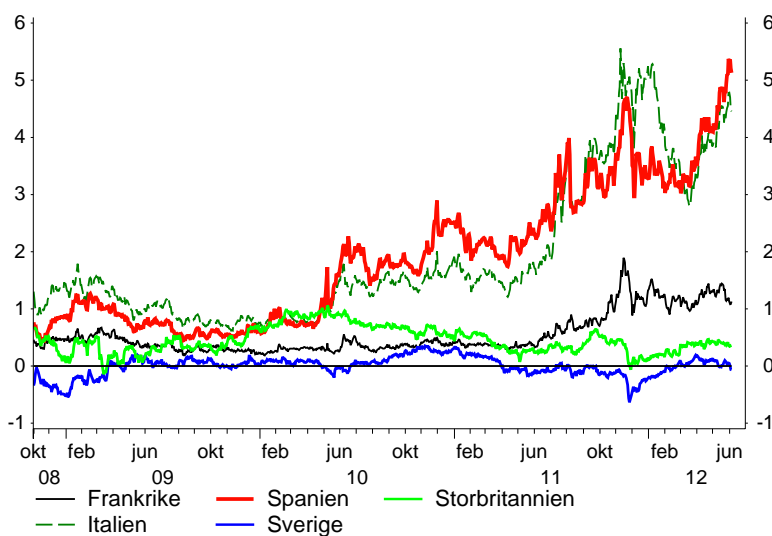
Diagram 2.5 Budgetsaldo och arbetslöshet i Spanien
 Procent av BNP respektive arbetskraften .

Källa: Eurostat

Krisen i Eurozonen tycks ha nått ett nytt viktigt vägskäl där olika intressen står mot varandra. Regeringarna i t ex Spanien och Italien har tagit beslut om relativt kraftiga besparingar, men utan att kunna övertyga finansiella marknader om att man har kontroll över de offentliga finanserna. Den djupa recessionen med stigande arbetslöshet i kombination med höga upplåningskostnader eroderar effekterna av besparingarna på det faktiska budgetsaldot. Utvecklingen i Spanien visar att sambandet mellan budgetsaldo och arbetslöshet är mycket starkt, vilket gör det svårt att förbättra budgetsaldot när ekonomin befinner sig i djup recession. Att sätta kraft bakom långsiktiga tillväxtfrämjande strukturreformer i Sydeuropa och utforma dessa så att åtstramningseffekter på kort sikt undviks är ett sätt att mildra spänningarna. Men i nuläget tycks avsaknaden av en trovärdig räddningsstrategi för hela eurosamarbetet bidra till att urholka förtroendet för åtstramningspolitiken och därmed också legitimiteten för ansvariga politiker.

Diagram 2.6 Räntespread mot Tyskland,
 10-åriga statsobligationer, procentenheter.

Källa: Reuters

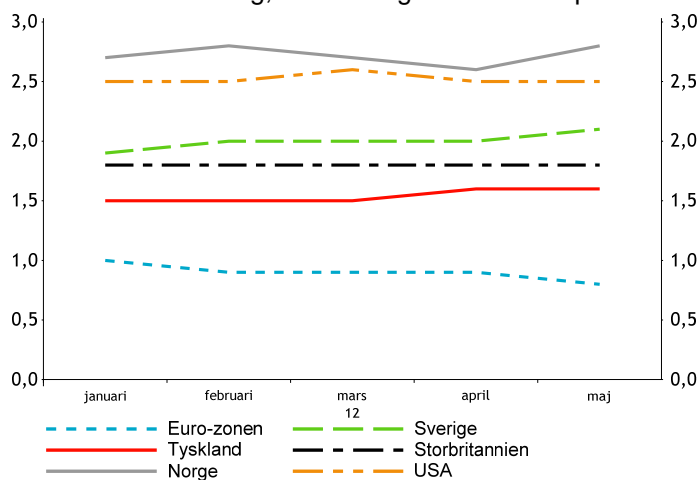
En mer expansiv ekonomisk politik i Tyskland som motvikt till åtstramningarna i Sydeuropa skulle öka förutsättningarna för en balanserad utveckling. En högre pris- och löneökningstakt i Tyskland skulle också vara en väg att mildra skillnaderna i konkurrenskraft. Den tyska regeringen och centralbanken (Bundesbank) har också visat större öppenhet inför detta den allra senaste tiden. Tyska politiker tycks ändå tveka när det gäller ett utökat helhjärtat engagemang för att lösa eurokrisen, vilket bl a har sin bakgrund i en skeptisk hemmaopinion. Flera av de mer radikala åtgärder som nu diskuteras innebär i grunden stora förändringar avseende ECB:s roll och graden av gemensamma åtaganden i Eurozonen. Det gäller t ex gemensam europeisk upplåning via euroobligationer eller gemensamt ansvar för enskilda banker genom en europeisk bankakut. Förutom Tysklands skeptiska hållning finns också fördragsmässiga restriktioner som hindrar ECB att vidta åtgärder som andra centralbanker har möjlighet att genomföra. Sammanfattningsvis tycks Eurozonens politiker och institutioner vara indragna i ett avvaktande ställningskrig, delvis beroende på att många aktörer saknar legitimitet att gå vidare i olika processer. I nuläget ser det ut som om situationen kommer att behöva bli än mer akut för att tvinga fram nödvändiga beslut om vägval.

En möjlig väg framåt som ändå kan rädda eurosamarbetet inkluderar flera delar där utvecklingen går mot 1) en finanspolitisk union eller starkare finanspakt, 2) bankunion eller finansiell union, 3) centralbank som är utlånare vid sista instans (lender of last resort) inte bara till banker utan också till länder. Om dessa institutioner stärks kommer det vara möjligt att skapa en eurobondmarknad. Under tiden får dagens stödsystem med stödfonderna EFSF/ESM samt ECB:s LTRO fungera som lösningar som gör att krisen kan hanteras trots att fördraget inte tillåter monetär finansiering eller att länder tar över andra länders betalningsansvar.

2.3 Lågkonjunktur också i Sverige

Svensk ekonomi har i hög grad påverkats av den internationella avmattningen och framförallt krisen i Eurozonen. Som framgått av diagram 2.1 har förväntningarna för 2012 skruvats ned kraftigt. För ett år sedan förutspåddes en BNP-tillväxt på närmare 3 procent för 2012 enligt Consensus Economics. I nuläget ligger motsvarande bedömning på 0,6 procent. Den svenska BNP-tillväxten ser därmed ut att hamna ungefär i paritet med den i Tyskland, Storbritannien, Danmark och Finland. Norge avviker från övriga länder i Nordvästeuropa med en tillväxt som ser ut att hamna en bit över 2 procent.

Diagram 2.7 BNP-prognoser för 2013 enligt konsensus
 Procentuell förändring, bedömningar vid olika tidpunkter

Den stora osäkerheten avseende utvecklingen i Europa bidrar till betydande skillnader mellan olika prognosmakare när det gäller synen på BNP-tillväxten 2013. Regeringen presenterade en mycket optimistisk bild i vårbudgeten där man räknade med en BNP-tillväxt på 3,3 procent. Konjunkturinstitutet (mars) och Riksbanken (april) har redovisat mer försiktiga med prognoser på 2,5 respektive 1,9 procent. Den genomsnittliga BNP-prognosen enligt Consensus Economics har legat runt 2 procent (diagram 2.7). Den allt allvarligare situationen i Eurozonen gör att vi bedömer att nedåtriskerna överväger även jämfört konsensusestimaten.

Flera faktorer talar för att svensk ekonomi borde ha relativt god motståndskraft mot den internationella oron. Detta återspeglas också i viss mån i prognoserna för 2013 där förväntningarna på BNP-tillväxten är högre än för de flesta jämförbara länder i Europa. Svensk industri gynnas av att exportandelen till de krisdrabbade länderna är ganska liten och att många av våra viktigaste handelspartners i närområdet visat en relativt stabil utveckling. Exportandelen till expansiva tillväxtmarknader har därtill ökat de senaste åren. Den inhemska ekonomin gynnas av goda underliggande förutsättningar i form av låg inflation, starka statsfinanser och stort överskott i bytesbalansen. Detta skapar manöverutrymme för den ekonomiska politiken och bidrar till ett högt förtroende på finansiella marknader vilket pressar ned ränteläget.

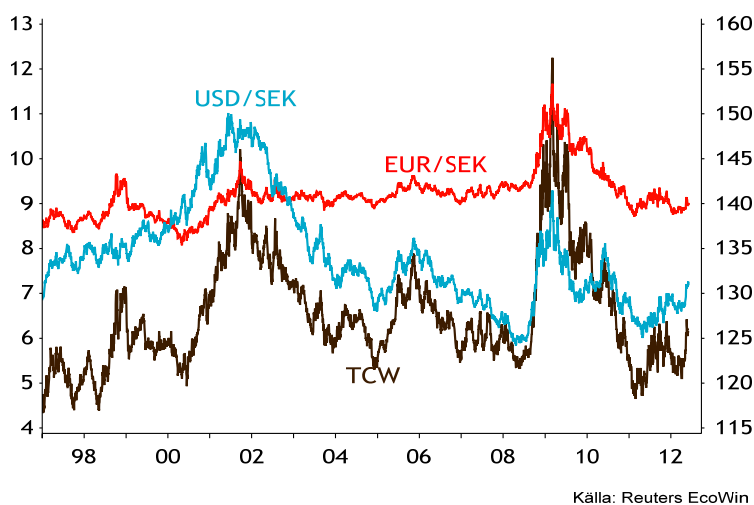
Diagram 2.8 Varuexport

Index 100=2008

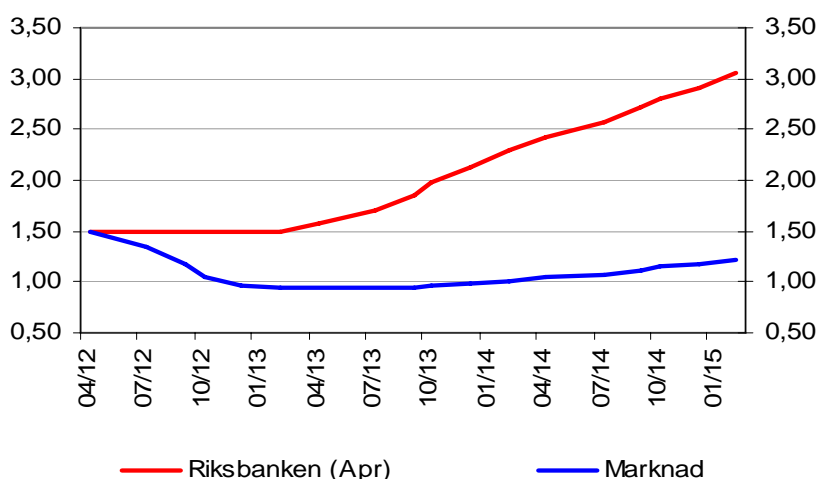
Utvecklingen det senaste året har dock återigen bekräftat att den svenska ekonomin, speciellt på kort sikt, är känslig för förändringar i omvärlden. Det stora inslaget av cykliskt volatila insats- och investeringsvaror bidrar till detta. Under finanskrisens kulmen 2008-2009 försvagades kronan kraftigt, vilket i viss mån dämpade volymnedgången i exporten. Under den senaste orosperioden har kronan varit betydligt stabilare, även om vi sett en försvagning den allra senaste tiden. Små valutor har generellt klarat sig bättre i en miljö där en total djupfrysning av likviditeten kunnat undvikas. Den svenska och norska kronan har i högre grad än tidigare fungerat som intressant placeringsalternativ till de större valutorna. Den starkare kronan har inneburit en ökad press på vissa svenska exportsektorer, även om detta knappast varit avgörande för exportavmattningen generellt sett.

Diagram 2.9 Kronans utveckling mot euro, dollar och handelsvägt

Den inhemska efterfrågan i Sverige har visat en relativt stabil utveckling det senaste året. På samma sätt som 2008-2009 har flera faktorer samverkat till detta. Under 2011 bidrog finanspolitiska stimulansåtgärder till en relativt god köpkraftsutveckling, trots att reallönerna gröptes ur av en ganska hög inflation. Under 2012 ökar reallönerna genom att inflationstakten faller tillbaka (se avsnitt 2.4). Därmed fortsätter inkomsterna att öka, trots den relativt försiktiga finanspolitik som hittills aviserats. Läget på arbetsmarknaden har generellt varit relativt stabilt givet den låga BNP-tillväxten, vilket bidragit till att hålla uppe hushållens framtidstro på en hyfsad nivå. Samtidigt har Riksbankens räntesänkningar i kombination med fallande obligationsräntor bidragit till att bostadspriserna åter vänt uppåt efter en viss nedgång under 2011. Sammantaget innebär detta förutsättningar för en fortsatt modest uppgång i hushållens konsumtion med en uppgång runt en procent i år följt av en acceleration till 2 procent nästa år. De totala investeringarna i ekonomin ser ut att bli ungefär oförändrade i år för att sedan öka måttligt 2013.

Diagram 2.10 Förväntningar om reporäntan, procent

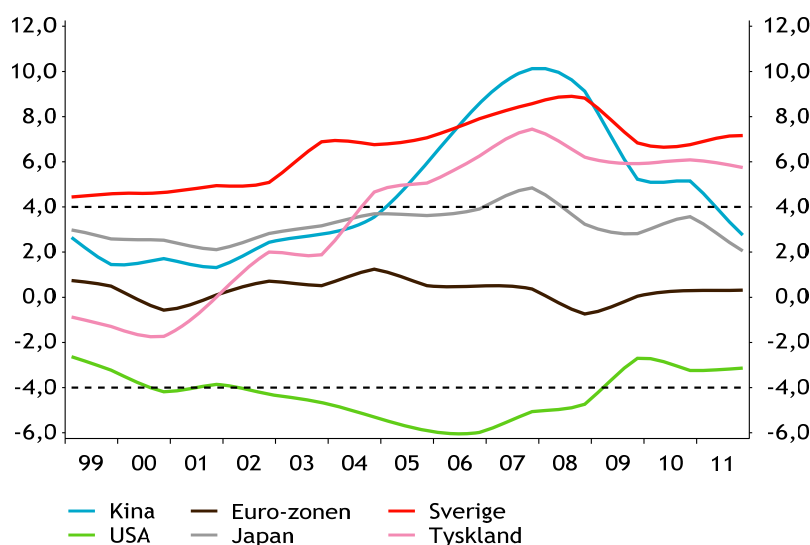

Med en låg statsskuld, en budget i balans, låg inflation samt ett relativt lågt resursutnyttjande på arbetsmarknaden finns utrymme för såväl en lättare penningpolitik som en mer expansiv

finanspolitik. De flesta prognoser för tillväxten framöver baseras också på att detta utrymme, åtminstone i viss mån, tas i anspråk. Både Riksbankens och regeringens agerande präglas dock just nu av betydande försiktighet. Majoriteten i Riksbankens direktion har signalerat en bana där reporäntan ligger stilla den närmaste tiden för att sedan gradvis höjas under 2013. Ett viktigt motiv, som flera direktionsmedlemmar lyft fram, är att man vill undvika att ytterligare blåsa upp hushållens skuldsättning och priserna på bostäder. Man kan dock konstatera att skillnaden mellan Riksbankens räntebana och de förväntningar som ligger i prissättningen på räntemarknaden i nuläget är mycket stora.

Även regeringen avvaktar när det gäller ekonomisk-politisk stimulans. Trots sämre tillväxt och lägre resursutnyttjande har man dragit tillbaka den viktigaste stimulansåtgärden i form av ytterligare ett jobbskatteavdrag. Detta kan ha sin grund i att en majoritet i riksdagen tycks vara mot förslaget, men att regeringen på detta sätt distanserar sig från vedertagna stabiliseringspolitiska principer har lett till kritik bl a från det Finanspolitiska rådet³. Även ur ett internationellt perspektiv finns motiv till en mer expansiv finanspolitik mot bakgrund av att överskottet i bytesbalansen är anmärkningsvärt stort. Sammantaget är det rimligt att tro att finanspolitiken för 2013 får en mer expansiv när budgetpropositionen presenteras i höst. De allra senaste signaler från regeringen tyder också på att man är på väg att röra sig i den riktningen.

Diagram 2.11 Bytesbalans i olika länder
Procent av BNP

Källa: IMF

2.4 Inflationen faller tillbaka

Trots systemet med rörlig växelkurs och oberoende centralbank har den svenska inflationen visat stor samvariation med omvärldens de senaste 10-15 åren. Internationella trender är därför av stor betydelse för den svenska inflationsanalysen. Den globala konjunkturdratiken har bidragit till att diametralt olika inflationshot diskuterats de senaste åren. Såväl deflationsrisker drivna av bristande framtidstro och stora produktionsgap som inflationsrisker orsakade av extremt låga räntor och centralbankernas uppblåsta balansräkningar har vid olika tidpunkter stått i fokus. Dessa hotbilder har dock inte realiserats.

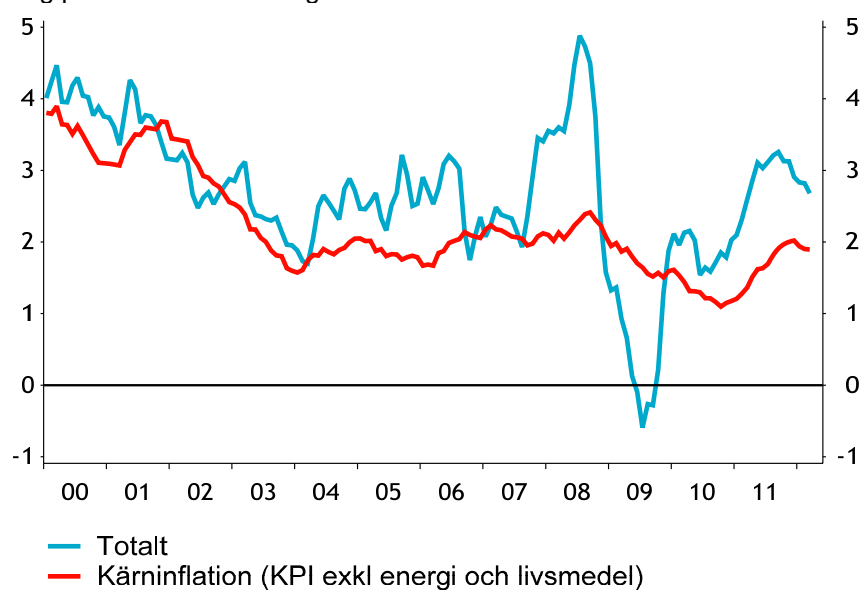
³ Svensk finanspolitik. Finanspolitiska rådets rapport 2012

Istället har inflationen och inflationsförväntningarna varit förvånansvärt stabila. Stigande energi- och råvarupriser har vid flera tillfällen pressat upp KPI-inflation, men spridningseffekterna till den underliggande inflationen har varit små.

Inflationstakten i världsekonomin är nu på väg ned när tidigare råvaruprisuppgångar faller ur 12-månaderstalen. Den senaste tiden har vi därtill sett tydliga fall för råvarupriserna, vilket framöver förstärker nedgången i KPI. Generellt har ändå nedgången i inflationstakt varit relativt trög givet försvagningen av den ekonomiska aktiviteten, vilket delvis berott på att oljepriset länge bet sig fast på höga nivåer. Kärninflationen har dock också uppvisat en relativt långsam nedgång, vilket delvis beror på den låga produktivitetstillväxten i många länder. De flesta prognoser indikerar en fortsatt nedgång och att inflationen de närmaste åren kommer att ligga runt 1½ till 2 procent i OECD-området.

Diagram 2.12 Inflation i OECD-området

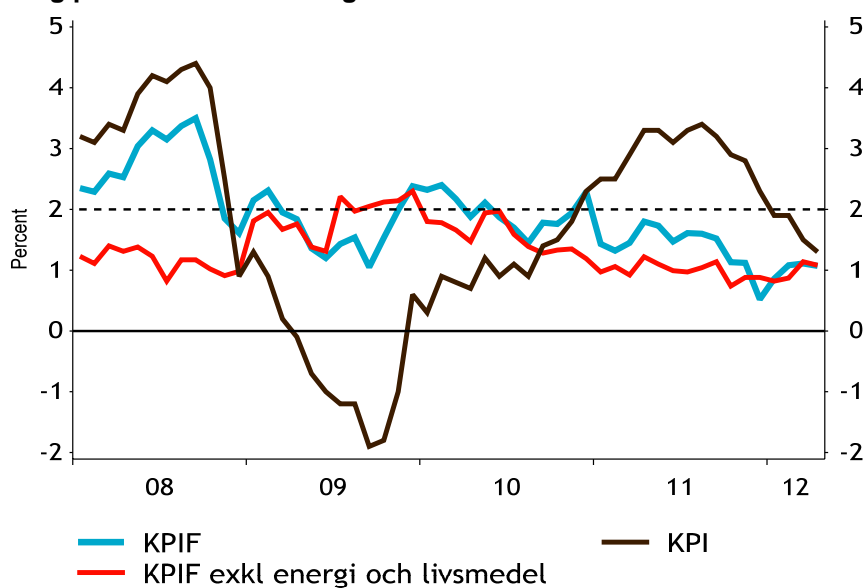
Årlig procentuell förändring

Källa: OECD

Diagram 2.13 Inflationen enligt olika mått,

Årlig procentuell förändring

Källa: SCB

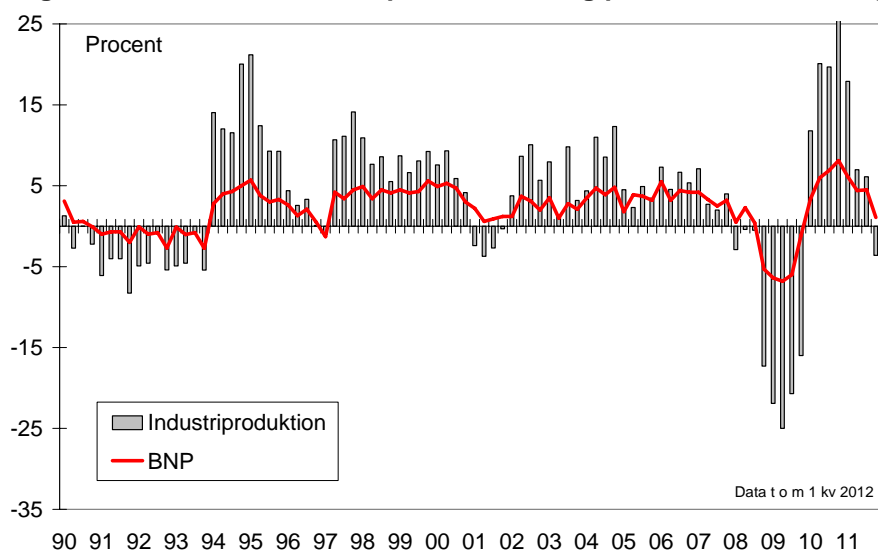
I Sverige har KPI-inflationen fallit ganska snabbt den senaste tiden och uppgick till 1,3 procent i april. Effekterna av tidigare ränteuppgångarna har nu fallit ur 12-månaderstalen som istället påverkas av den senaste tidens räntenedgång. KPIF, som exkluderar räntekostnaderna, nådde en bottennivå på 0,5 procent i december 2011 och har därefter stigit gradvis till 1,0 procent i april. Uppgången har främst drivits av energipriser, men även kärninflationen, som exkluderar volatila komponenter såsom energi och livsmedel, har ökat något. Bakom vändningen för kärninflationen ligger främst minskad prispress från tidigare kronförstärkning, något som troligen pressar upp inflationen ytterligare de närmaste månaderna. Dessutom bidrar högre löneökningar till en viss uppåtpress.

De flesta prognoser visar på att inflationen kommer att förbli låg de närmaste åren, även om den stiger något. Riksbankens prognos i den Penningpolitiska Uppföljningen i april var att KPI som årsgenomsnitt ökar med 1,2 procent i år och med 1,9 procent nästa år. Motsvarande prognoser för KPIF uppgick till 1,1 respektive 1,7 procent. Flera andra prognosmakare räknar med ytterligare något lägre inflation.

2.5 Svensk industri tappade farten från hösten 2011

Inbromsningen i den svenska ekonomin under hösten 2011 kom efter en period med kraftig återhämtning efter finanskrisen. Från och med fjärde kvartalet förra året försvagades industriproduktion i linje med ekonomin i övrigt. Sammantaget framstår fluktuationerna under den senaste konjunkturcykeln som extrema i ett historiskt perspektiv, se diagram nedan.

Diagram 2.14 BNP och industriproduktion, årlig procentuell förändring

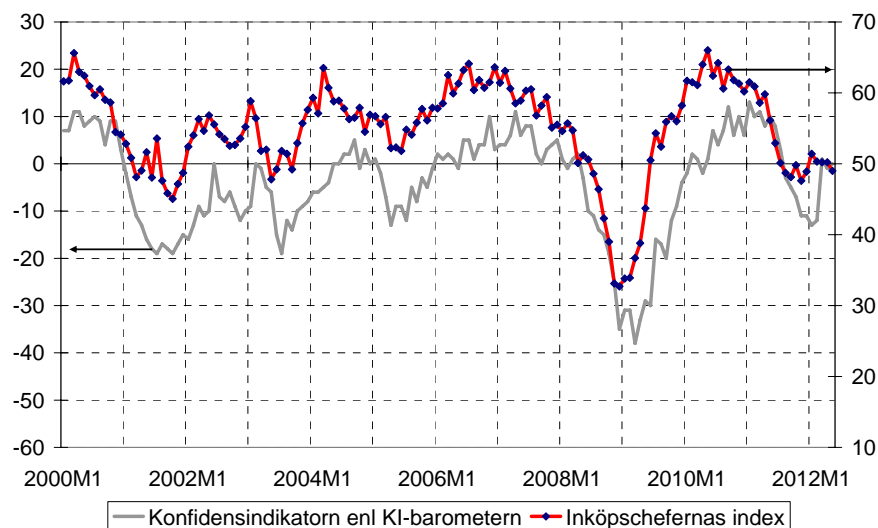
Källa: SCB, Nationalräkenskaperna

Produktionsutvecklingen i industrin och andra näringsgrenar ser nu klart mer dämpad ut jämfört med vad som målades upp i vår rapport i juni 2011. Delvis beror detta på att den ekonomiska statistiken reviderats. Industriproduktionens tillväxttakt reviderades ned med 3 procentenheter för 2009, men upp med knappt 3 procentenheter för 2010. Sammantaget ter sig nu produktionssvängningarna för industrin som kraftigare både nedåt 2009 och uppåt 2010.

Det viktigaste skälet till att den industriella utvecklingen nu framstår som mera dämpad är dock förknippad med den allmänna försvagningen av svensk och internationell ekonomi som skett sedan juni 2011. Då fanns få tecken på att en inbromsning var på väg men sedan dess har

såväl exportefterfrågan som den inhemska efterfrågan försvagats. Som redan redovisats har prognoserna för den svenska ekonomin reviderats ned påtagligt jämfört med för ett år sedan. Nationalräkenskaperna visar nu att industriproduktionen i säsongsrensade termer minskade svagt under större delen av 2011, varefter det skedde ett kraftigt fall på ca 4 procent under fjärde kvartalet. Andra indikatorer som industriproduktionsindex, (IPI), inköpschefernas index, (PMI) och Konjunkturinstitutets barometer visar på en liknande utveckling under 2011.

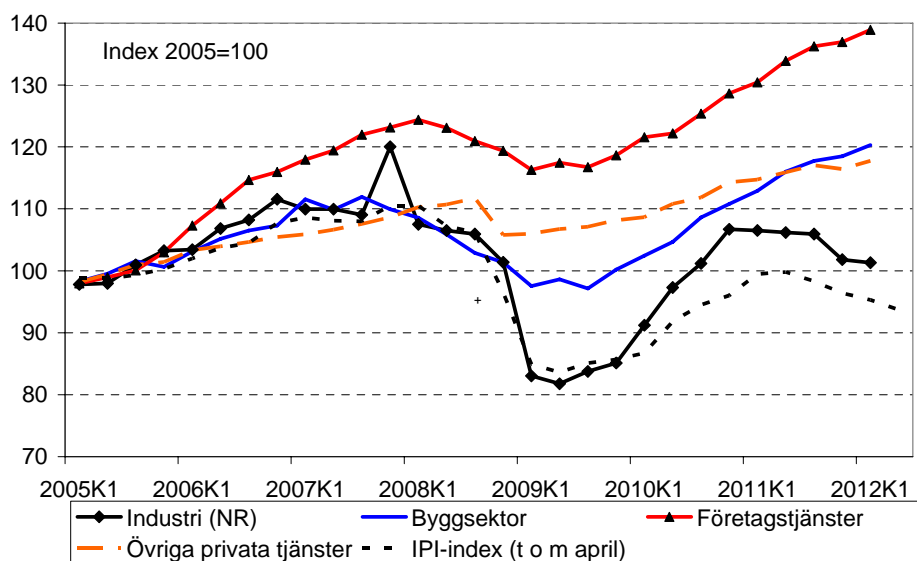
Diagram 2.15 Olika indikatorer för industrikonjunkturen i Sverige

Källa: Swedbank/SILF och Konjunkturinstitutet

Enligt NR fortsatte industriproduktionen att sjunka säsongsrensat 0,5 procent under det första kvartalet i år jämfört med fjärde kvartalet 2011, medan IPI-index visar på en volymminskning med ca 1 procent. Inköpschefernas index ligger nära 50 hittills i år vilket antyder att den industriella aktiviteten varit ungefär oförändrad. Å andra sidan har Konjunkturinstitutets konfidensindikator uppvisat en stigande tendens, men från en låg nivå vid årsskiftet.

Diagram 2.16 Produktionsutvecklingen i olika näringsgrenar, säsongsrensat index

Källa: SCB, Nationalräkenskaperna. Obs att företagstjänster inkluderar IKT-tjänster enligt SNI 2007

Sammantaget har den svaga exportutvecklingen i slutet av förra året och början av 2012 medfört en påtaglig dämpning av industriproduktionen. I vår förra rapport i juni 2011 var bilden att industriproduktionen var tillbaka på ungefär samma nivå som före finanskrisen efter den kraftiga återhämtningen under loppet av 2010. Den reviderade NR-statistik som nu föreligger visar att industriproduktionen inte riktigt nått tillbaka till nivån före krisen. Efter den nya nedgångsfas som började i slutet av 2011 ligger industriproduktionen i nuläget ca 10 procent lägre än produktionsnivån före krisen. Enligt IPI, som främst speglar utvecklingen av leveransvärdet, ligger nivån nu ca 15 procent lägre än före krisen, se diagram 2.16. IPI som fallit successivt under första kvartalet utvecklades också svagt i april.

Medan industrin påverkats tydligt av svagare exportefterfrågan har den ekonomiska aktiviteten, åtminstone under det första kvartalet i år, fortsatt att expandera i de näringsgrenar som är mera beroende av den inhemska ekonomin. Som framgår av diagram 2.16 ökade byggsektorns produktion liksom produktionen av företagstjänster och andra privata tjänster under första kvartalet. Dock pekar KI-barometern i maj på en försvagad byggefterfrågan. Konfidensindikatorn för privata tjänstenäringsar minskade därtill till en nivå något under det historiska genomsnittet och tjänsteproduktionsindex föll i april. Å andra sidan blev hushållens förväntningar något mer optimistiska. Detaljhandelns konfidensindikator steg också något men ligger fortfarande lägre än normalt.

2.6 Svagare tillväxt för sysselsättning och produktivitet

Under återhämtningen efter finanskrisen 2009-2011 steg sysselsättningen i hela ekonomin med ca 150 000 personer. Som framgår av tabellen nedan har hela sysselsättningsökningen skett i de delar av näringslivet som ligger utanför industrin, främst privata tjänster och byggsektorn.

Tabell 2.1 Antalet sysselsatta i industrin och andra näringsgrenar

	Antal sysselsatta, tusental					Förändring	
	2007	2008	2009	2010	2011	2007-2009	2009-2011
Varubranscher	1 106	1 132	1 062	1 067	1 088	-44	26
Industri	689	692	624	615	621	-65	-3
Byggverksamhet	277	296	294	305	321	17	27
Tjänstebranscher	1 960	2 006	1 989	2 041	2 109	29	120
Näringslivet	3 066	3 138	3 050	3 108	3 197	-16	147
Stat	236	229	232	236	239	-4	7
Kommun	1 112	1 092	1 065	1 049	1 054	-47	-11
Totalt	4 524	4 565	4 455	4 503	4 603	-69	148

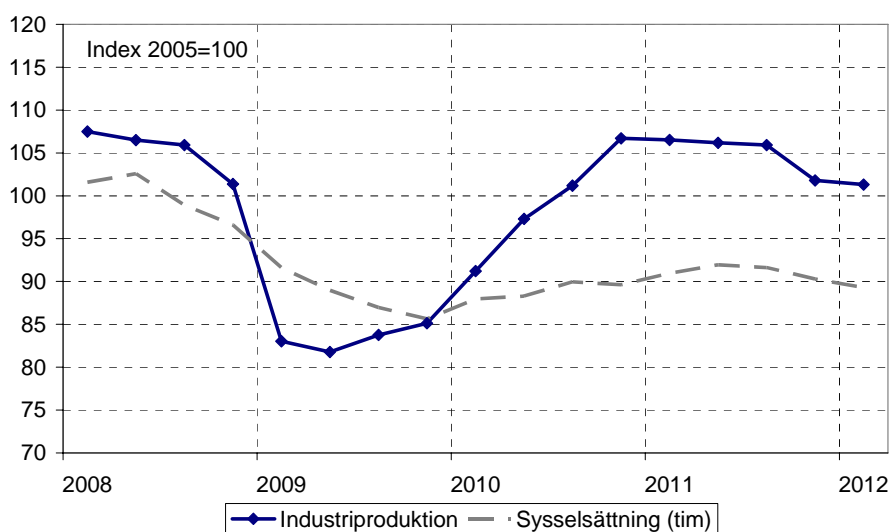
Källa: SCB, nationalräkenskaperna.

I industrin, liksom i den kommunala sektorn, fortsatte sysselsättningen att minska från 2009 till 2011. Under de tre första kvartalen 2011 ökade visserligen sysselsättningen inom industrin, men föll sedan tillbaka igen under fjärde kvartalet. Den negativa trenden fortsatte under det första kvartalet i år. Under återhämtningsfasen 2009-2011 har medelarbetstiden ökat på sedvanligt sätt, varför industrisysselsättningen mätt i antalet arbetade timmar uppvisar en något mer gynnsam bild, se diagram 2.17.

I vår förra rapport i juni 2011, då de ekonomiska utsikterna tedde sig relativt ljusa, antydde vi att antalet direktsysselsatta i industrin de närmaste åren skulle kunna öka med 20 000 till 25 000 personer jämfört med bottenivån 2010. Vi kan nu konstatera att så inte blir fallet. I stället kommer antalet industrisysselsatta av allt att döma fortsätta att falla i år och utsikterna inför kommande år ter sig som osäkra. På sikt kan man också förvänta sig att tendenserna till

outsourcing fortsätter, vilket innebär att arbetstillfällena fortsätter att flytta från industrin till industrinära företagstjänster.

Diagram 2.17 Industrins produktion och sysselsättning, säsongrensad index

Källa: SCB, Nationalräkenskaperna

Finanskrisen 2008 och 2009 fick som synes mycket kraftigare genomslag på produktionen än på sysselsättningen med starkt fallande produktivitet som följd. En viss cyklisk återhämtning av produktiviteten skedde under produktionsuppgången 2010 och början av 2011. Enligt senast publicerade NR-data från maj steg produktiviteten i industrin under 2010 med drygt 18 procent. Under 2011, då ökningstakten för både produktion och sysselsättning mattades av, ökade industrins produktivitet med ca 3 procent.

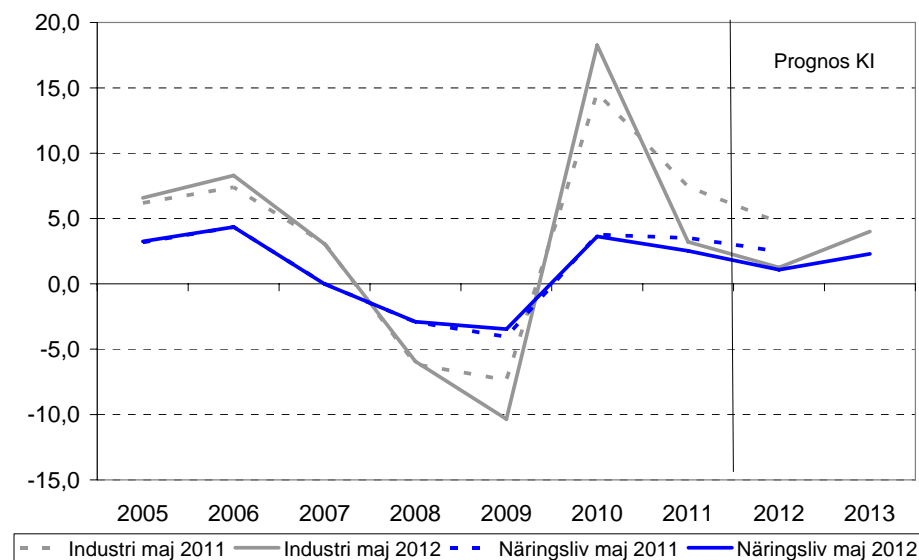
De konjunkturella svängningarna i industrins produktivitet får också ett påtagligt genomslag på produktivitetens utvecklingen i hela det privata näringslivet. Samtidigt är den trendmässiga produktivitetstillväxten klart långsammare i t ex byggverksamheten och den privata tjänstesektorn än i industrin. Under finanskrisen 2008 och 2009 minskade produktiviteten i näringslivet med 3-3,5 procent om året, för att sedan återgå till en ökningstakt som ligger nära det långsiktiga genomsnittet på drygt 2 procent per år.⁴

I diagram 2.18 redovisas också hur det statistiska underlaget såg ut för ett år sedan då publicerade vår senaste rapport inför avtalsrörelsen 2011. Större revideringar av underlaget för produktivetsberäkningarna har skett för åren 2009, 2010 och 2011.⁵ För år 2009 är revideringarna betingade av att ny och detaljerad årsstatistik nu finns tillgänglig. Enligt den definitiva statistiken föll industriproduktionen ca 3 procent mer än vad som tidigare redovisats, men även sysselsättningen minskade något snabbare. Produktiviteten sjönk således än kraftigare än vad som tidigare angivits.

⁴ Enligt Konjunkturinstitutets lönebildningsrapport 2011 har den genomsnittliga produktivitetstillväxten uppgått till 2,3 procent per år i näringslivet under perioden 1980-2010.

⁵ Dessutom har näringsgrensindelningen ändrats från SNI 2002 till SNI 2007. Bl a förlagsverksamhet räknas tex nu som tjänsteproduktion.

Diagram 2.18 Produktivitet i industrin och näringslivet, årlig procentuell förändring

Källor: SCB, Konjunkturinstitutet

För år 2010 steg industriproduktionen å andra sidan ca 3 procent mer än vad preliminära data visade samtidigt som ökningstakten för antalet arbetade timmar reviderades ned. Industrins produktivitetstillväxt blev därmed i motsvarande mån högre. För näringslivet reviderades både produktion och sysselsättning upp 2010, vilket gav marginella effekter på produktiviteten.

Statistikrevideringarna sedan förra året kan också avläsas i diagrammet ovan, där KI:s prognoser våren 2011 respektive mars 2012 återges. För 2011 har utfallet för produktiviteten blivit sämre än väntat, dels på grund av att produktionstakten dämpats, dels på grund av korrigeringar av sysselsättningsstatistiken. Detta beror ett fel i den underliggande statistiken till NR som är en bearbetning av AKU. Revideringarna visar att näringslivets sysselsättning ökade snabbare under 2011 än vad som tidigare rapporterats. Även för 2012 förväntas produktivitetstillväxten bli långsammare än vad som kunde förutses för ett år sedan.

2.7 Sammanfattning

De globala utsikterna har försämrats det senaste året. Framst beror detta på att krisen i Eurozonen gradvis fördjupats. Prognoserna USA-ekonomin skrevs därtill ned påtagligt under förra hösten. Därefter har utsikterna stabiliserats i takt med bl a något ljusare utsikter på arbetsmarknaden. Snabbväxande ekonomier i Asien och Sydamerika har visat relativt stor motståndskraft mot problemen i de etablerade industriländerna. Expansionstakten har dock bromsat in de senaste åren som följd av inhemska åtstramningar i syfte att undvika överhettningssproblem. Sammantaget tyder de flesta prognoser på en expansion av världsekonomin de närmaste åren som ligger nära trendmässig tillväxt, vilket innebär en betydligt mildare lågkonjunktur jämfört med åren 2008-09.

Riskerna ligger dock på nedsidan. Krisen i Eurozonen hotar att fördjupas ytterligare och den allra senaste tiden har ledande indikatorer försvagats på bred front i många länder. Inte minst har osäkerheten avseende utvecklingen i Kina och USA åter ökat något. I grunden beror osäkerheten på att världsekonomin fortfarande lider av sviterna av finanskrisen och brustna fastighetsbubblor i många länder. Historiska erfarenheter visar att läkeprocessen efter sådana kriser ofta tar lång tid och att återhämtningarna blir skakiga och sårbara.

Den ekonomiska politiken står inför en svår balansakt. Å ena sidan är ambitionen att skapa ett stabilare finansiellt system med lägre skuldsättning för hushåll och offentlig sektor. Å andra sidan måste man förhindra att skuldeddragningen sker så drastiskt att ekonomin går in i en djup recession. Svårigheterna att komma rätt i denna balansakt har skapat stora svängningar på de finansiella marknaderna de senaste åren.

Krisen i Eurozonen har gradvis fördjupats det senaste året. I slutet på förra året försökte ECBs motverka den negativa trenden genom att erbjuda obegränsade 3-årslån (Long Term Refinancing Operations, LTRO) till bankerna. Detta gav en tillfällig lättnad och hindrade en akut kreditkris, men nu har läget återigen förvärrats. Krisen i Grekland har blivit allt allvarligare och landets framtid i valutasamarbetet är en öppen fråga. Situationen i Spanien har försämrats kraftigt de senaste månaderna och krisen i banksystemet är akut. Den djupa recessionen innebär stigande arbetslöshet, vilket bidrar till att besparingar som genomförs inte förmår förbättra budgetläget i kalkylerad utsträckning. Detta hotar att underminera såväl omvärldens förtroende som den egna befolkningens acceptans för åtstrammingspolitiken.

Euroländerna står inför avgörande vägval den närmaste tiden. Viktiga beslut måste tas för att återskapa förtroendet för valutasamarbetet. Strukturella reformer i Sydeuropa är angelägna samtidigt som finanspolitiken i Eurozonen som helhet måste bli mer balanserad, vilket innebär behov av en mer expansiv politik i Tyskland. Flera andra åtgärder som nu diskuteras innebär bl a en utvidgning av ECB:s roll och fördjupade gemensamma åtaganden. Det gäller t ex gemensam europeisk upplåning via euroobligationer eller gemensamma garantier för enskilda banker. Sådana steg innebär att trycket på reformer i Sydeuropas försvagas vilket gör att det finns ett stort motstånd i Tyskland och andra länder i Nordeuropa.

En möjlig väg framåt som ändå kan rädda eurosamarbetet inkluderar flera delar där utvecklingen går mot 1) en finanspolitisk union eller starkare finanspakt, 2) bankunion eller finansiell union, 3) centralbank som är utlånare vid sista instans (lender of last resort) inte bara till banker utan också till länder. Om dessa institutioner stärks kommer det vara möjligt att skapa en eurobondmarknad. Under tiden får dagens stödsystem med stödfonderna EFSF/ESM samt ECB:s LTRO fungera som lösningar som gör att krisen kan hanteras trots att fördraget inte tillåter monetär finansiering eller att länder tar över andra länders betalningsansvar.

Svensk ekonomi har i ganska hög grad påverkats av de försämrade omvärldsutsikterna. Förväntningarna på BNP-tillväxten 2012 har skruvats ned från närmare 3 procent (genomsnitt av prognosmakare enligt Consensus Economics) till ca 0,6 procent i maj. Nedjustering är i hög grad hänförlig till exporten, där det relativt stora beroendet cykliskt känsliga insats- och investeringsvaror bidrar till nedgång. Den inhemska efterfrågan har varit mer stabil. Finanspolitisk stimulans stöttade köpkraften 2011 samtidigt som situationen på arbetsmarknaden generellt förblivit relativt stabil. Riksbankens räntesänkningar i kombination med fallande obligationsräntor har därtill bidragit till att stabilisera läget på bostadsmarknaden.

I ett internationellt perspektiv är förtroendet för den svenska ekonomin stort. Detta återspeglas i en stabil kronkurs och exceptionellt låga obligationsräntor. Tillväxtförväntningarna enligt Consensus Economics för 2013 ligger runt 2 procent, vilket är relativt högt jämfört med de flesta jämförbara länder. Starka offentliga finanser i kombination med låg inflation samt ett relativt lågt resursutnyttjande skapar utrymme för en mer expansiv ekonomisk politik. Både

Riksbanken och regeringen tvekar dock att utnyttja detta utrymme, vilket innebär en viss nedåtrisk i prognoserna.

Inflationstakten i världsekonomin är nu på väg ned när tidigare råvaruprisuppgångar faller ur 12-månaderstalen. Den senaste tiden har vi därtill sett tydliga fall för råvarupriserna, vilket framöver förstärker nedgången i KPI. De flesta prognoser indikerar en fortsatt nedgång och att inflationen de närmaste kommer att ligga runt 1½ till 2 procent i OECD-området.

I Sverige har KPI-inflationen fallit ganska snabbt den senaste tiden och uppgick till 1,3 procent i april. KPIF, som exkluderar räntekostnaderna, nådde en bottennivå på 0,5 procent i december 2011 och har därefter stigit gradvis till 1,0 procent i april. De flesta prognoser tyder på att inflationen kommer att förbli låg de närmaste åren, även om den stiger något. Riksbankens prognos i den Penningpolitiska Uppföljningen i april var att KPI som årsgenomsnitt ökar med 1,2 procent i år och med 1,9 procent nästa år. Motsvarande prognoser för KPIF uppgick till 1,1 respektive 1,7 procent. Flera andra prognosmakare räknar med ytterligare något lägre inflation.

Produktionsutvecklingen i industrin och andra näringsgrenar är klart mera dämpad än vad som målades upp i vår förra IER-rapport i juni 2011. För ett år sedan fanns få tecken på en inbromsning men sedan dess har efterfrågan försvagats både på exportmarknaden och på hemmamarknaden.

Trots den snabba återhämtningen har industriproduktionen inte riktigt nått tillbaka till nivån före finanskrisen utan ligger ca 10 procent lägre. IPI, som främst avspeglar industrins leveranser, ligger ca 15 procent lägre än före krisen. Under de senaste månaderna visar näringsstatistiken och olika kortsiktindikatorer på en relativt dämpad bild av utvecklingen i andra näringsgrenar.

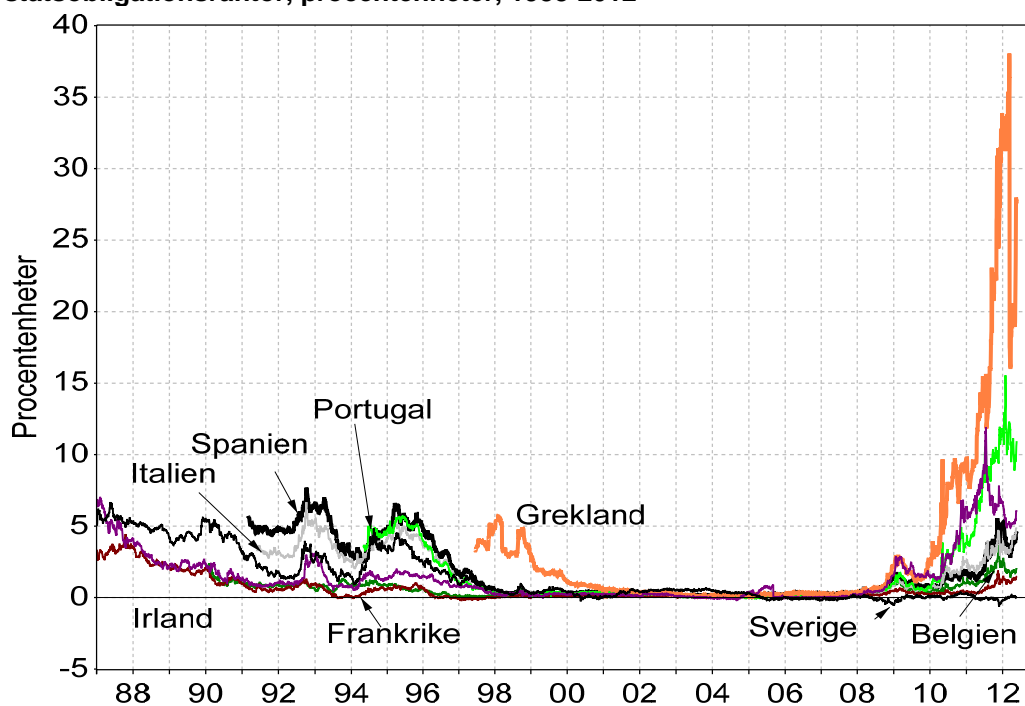
Sysselsättningen steg med 150 000 personer under återhämtningen 2010-2011 i de delar av näringslivet som ligger utanför industrin. Däremot fortsatte sysselsättningen att minska i industrin 2010-2011 och den negativa trenden fortsatte i år. Utsikterna inför framtiden ter sig som osäkra.

Produktivitetsutvecklingen har också blivit sämre än väntat i industrin och i det övriga näringslivet. Detta beror dels på att produktionstakten har dämpats, dels på att sysselsättningsstatistiken reviderats. Sammantaget utvecklas produktiviteten långsammare för industrin och näringslivet 2009 men något starkare för 2010. För 2011 har industrins produktivitet ökat betydligt långsammare än vad vi antydde för ett år sedan.

3. Konvergens och divergens i Eurozonen

Ett viktigt argument för valutaunionens tillkomst var att integrationen och den gemensamma penningpolitiken – och inte minst konvergenskriterierna som i och för sig formulerats i enbart nominella termer – skulle bidra till en snabbare konvergens av ländernas ekonomier. Handeln inom euroområdet ökade och den finansiella integrationen drevs på. Fram till den globala finanskrisen och recessionen 2008 knöts obligationsmarknaderna samman och detta bidrog till nominell räntekonvergens för de första elva medlemsländerna i samband med eurons etablering 1999. Först när Grekland blev medlem 2001 eliminerades landets ränteskillnad mot Tyskland.

Diagram 3.1 Ränteskillnader mellan tyska och ett antal europeiska länders tioåriga statsobligationsräntor, procentenheter, 1988-2012

Source: Reuters EcoWin

Ränteskillnaderna började öka igen i samband med 2008 års globala finanskris. Därefter har divergensen på penningmarknaderna tilltagit, främst för Grekland, Portugal och Irland som tvingats söka nödlån från EU, IMF och ECB, men även för Spanien, Italien och i någon mån också för Belgien och Frankrike. Finansmarknadernas aktörer ser där ökad risk för betalningsinställelse, och för de förstnämnda länderna även ökad risk för ett utträde ur valutaunionen.

3.1 Konvergerande priser och tillväxt – men utvecklingen var inte uthållig

Fram till och med 2007 konvergerade euroländernas ekonomiska tillväxt, om än med vissa undantag. Medan Irland, Spanien och Grekland växte snabbare än genomsnittet i Eurozonen, gällde motsatsen i Portugal och Italien. I de två sistnämnda länderna har BNP-nivån i princip varit oförändrad sedan början av 2000-talet. Samtidigt har Finland inom Eurozonen och Sverige utanför Eurozonen vuxit starkt trots att länderna har en BNP-nivå som överstiger genomsnittet i euroområdet. Detsamma gäller Storbritannien, medan Danmark halkat efter.

Tyskland och Frankrike – Eurozonens två största länder – har som väntat haft en BNP-utveckling som motsvarat genomsnittstillväxten i Eurozonen.

Tabell 3.1 BNP-tillväxt i ett antal EMU- och EU-länder, 2000-2011

	2000- 2007	2008- 2011	2000- 2011
Sverige	24,0	2,1	26,5
Finland	25,7	-2,8	22,2
Spanien	25,8	-3,5	21,5
Irland	36,4	-12,8	18,9
Storbritannien	22,8	-4,1	17,4
Nederländerna	15,8	-1,5	14,1
Grekland	24,4	-15,4	13,5
Tyskland	11,1	1,6	12,9
Eurozonen	14,3	-1,6	12,5
Frankrike	12,9	-0,4	12,4
Danmark	12,0	-5,4	6,0
Portugal	7,4	-5,1	1,9
Italien	6,3	-5,3	0,7

Källa: Ecwin, nationell statistik.

Priskonvergens inom Eurozonen kan mätas med hjälp av priskonvergensindikatorn – ju högre procentsats, desto större prisspridning. Indikatorn har sjunkit från 28,3 % i Eurozonen till 22,7 % 1999, och till 15,8 % 2010. För EU-länderna totalt sett är indikatorn högre, och här syns också ett trendbrott under finanskrisen där priserna divergerar och indikatorn stiger från 23,6 % 2008, till 24,9 % 2010. Den snabbaste konsumentprisutvecklingen sedan år 2000 har Grekland, Spanien, Italien och även Portugal svarat för, medan priserna stigit långsammast i Tyskland, Sverige, Finland, Danmark och Nederländerna. Irland tillhörde gruppen med högst inflation fram till krisen, men svarade därefter för en deflatorisk utveckling – landet har haft den lägsta pristillväxten sedan 2005, medan de övriga krisländerna alltså svarat för den högsta inflationen med basåret 2005.

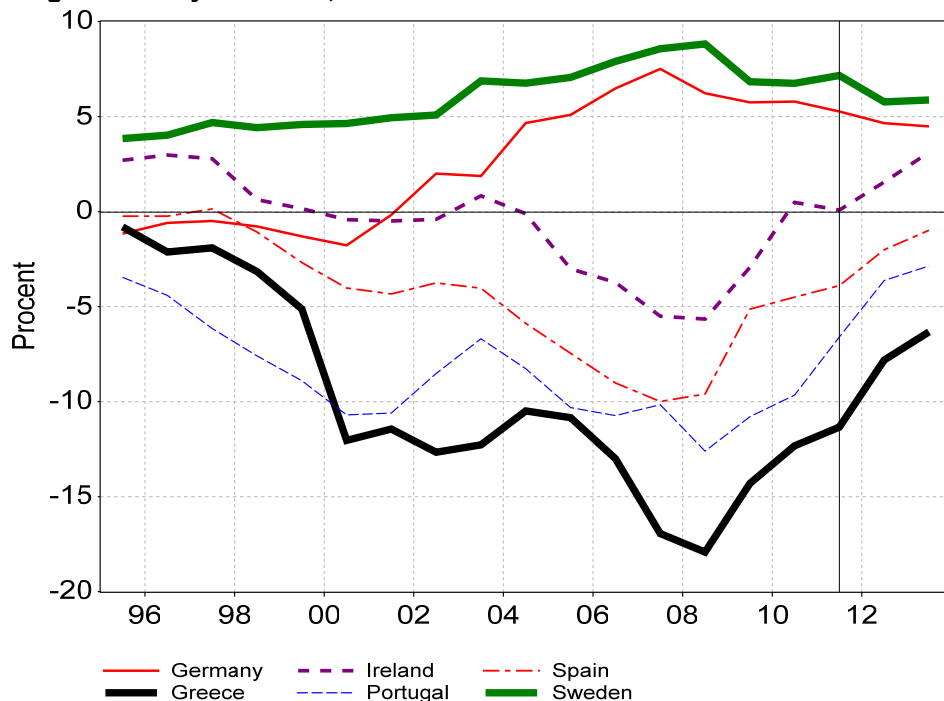
När de nominella räntorna i krisländerna Grekland, Spanien och Irland närmade sig den tyska nivån skedde en snabb uppgång i fastighetspriserna. Den starkare prisutvecklingen bidrog till än lägre realräntor som i sin tur ökade fastighetspriserna, bostadsinvesteringarna, den privata konsumtionen och importen. Stora kapitalinflöden spädde på utvecklingen. I Grekland uppkom krisen främst genom en odisciplinerad finanspolitik som ökade budgetunderskotten och statsskulden, och sänkte omvärldens förtroende för landets förmåga att klara betalningarna. I förlängningen påverkades krisländernas finansiella stabilitet, och de tvingades rädda banker vilket förvärrade statsskuldproblematiken.

Samtidigt drevs även Storbritanniens tillväxt av en allt hetare fastighetsmarknad med påföljande bostadsbubbla, bankkris och recession, vilket visar att uppkomsten av krisen inte enbart kan hänföras till den gemensamma valutan. En koppling kan också göras till subprimekrisen i USA som där skapade en fastighetsbubbla och följaktligen en bankkris. Expansiva monetära förhållanden och otillräckliga regelverk skapade finanskriser även i andra länder utanför Eurozonen, t ex Island och i viss mån Danmark.

3.2 Tydlig divergens av kostnads- och bytesbalansutveckling

Obalanser har även uppstått via arbetsmarknaden i och med att den starka expansionen drev upp löner och arbetskraftskostnader. Genom att kostnaderna ökade snabbare än produktiviteten försämrades konkurrenskraften. Samtidigt som importen ökade kraftigt, hölls exportutvecklingen tillbaka av det högre kostnadsläget. Följden blev stora underskott i handels- och bytesbalansen.

Diagram 3.2 Bytesbalans, % av BNP

Detta gällde särskilt Grekland, Spanien och Portugal, samt Irland – men i samtliga länder har utvecklingen vänt till följd av den pågående recessionen som dämpar importen. I Irlands fall har underskottet i bytesbalansen redan vänts till överskott. Här visas data från EU-kommissionen, inklusive organisationens prognos för år 2012 och 2013.

Det kan noteras att Tyskland, Sverige och Nederländerna under denna period istället har uppvisat bytesbalansöverskott. Tysklands BNP-tillväxt var måttlig första hälften av 2000-talet, men efter bland annat Harz-reformerna 2002-2004 – som förbättrade arbetsmarknadens funktionssätt – steg tillväxten, inte minst av exporten, samtidigt som bytesbalansen började uppvisa överskott i allt större utsträckning. En hög produktivitetstillväxt och låga lönekostnader gynade konkurrenskraften, samtidigt som utvecklingen fick stöd av att tillväxtländernas efterfrågan på exempelvis tyska och svenska insats- och investeringsvaror ökade.

Överskottet i Finlands bytesbalans har under 2000-talet gradvis sjunkit och ett underskott prognosticeras för de kommande åren. En förklarande faktor är Finlands allt svagare utveckling av exportmarknadsandelar till följd av bransch- och företagsrelaterade problem inom tele-kommunikationer och skogsindustri. Sedan 2001 har Finland tappat 43 % av sin exportmarknad, medan exempelvis Sverige tappat 26 %. Tillväxtländerna i främst Öst- och Centraleuropa, Asien och Latinamerika har istället tagit marknadsandelar.

Diagram 3.3 Bytesbalans, % av BNP

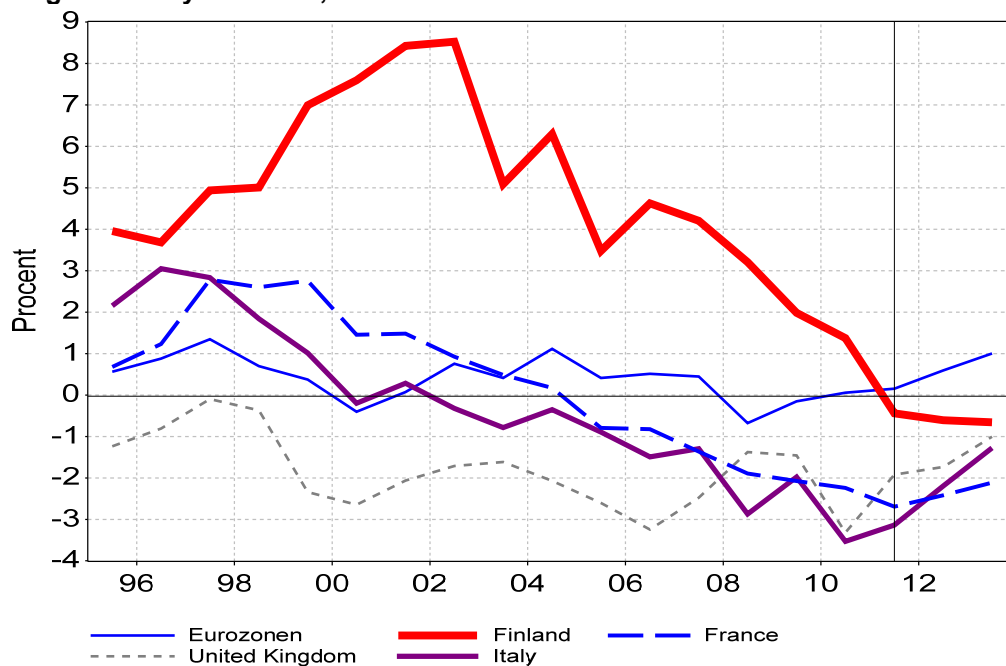
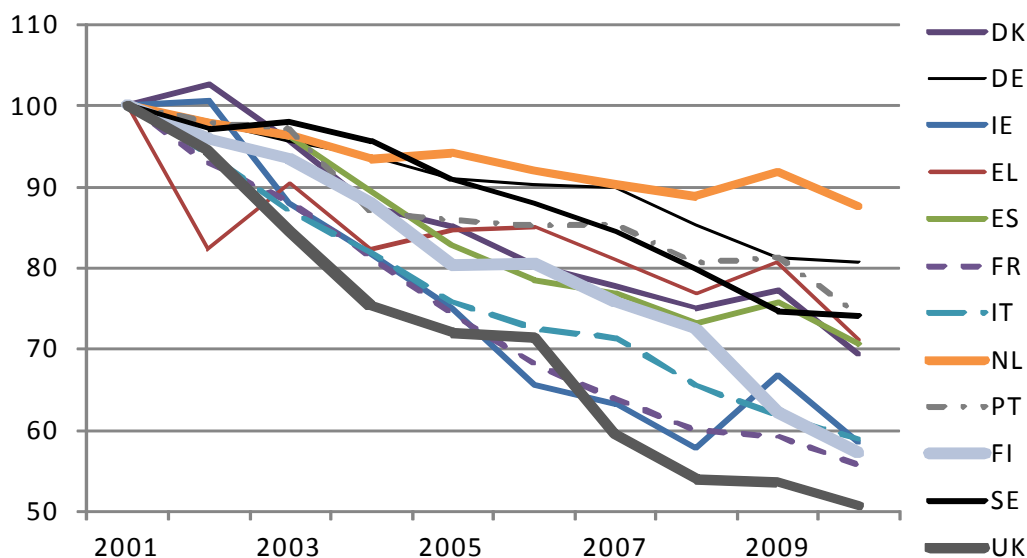

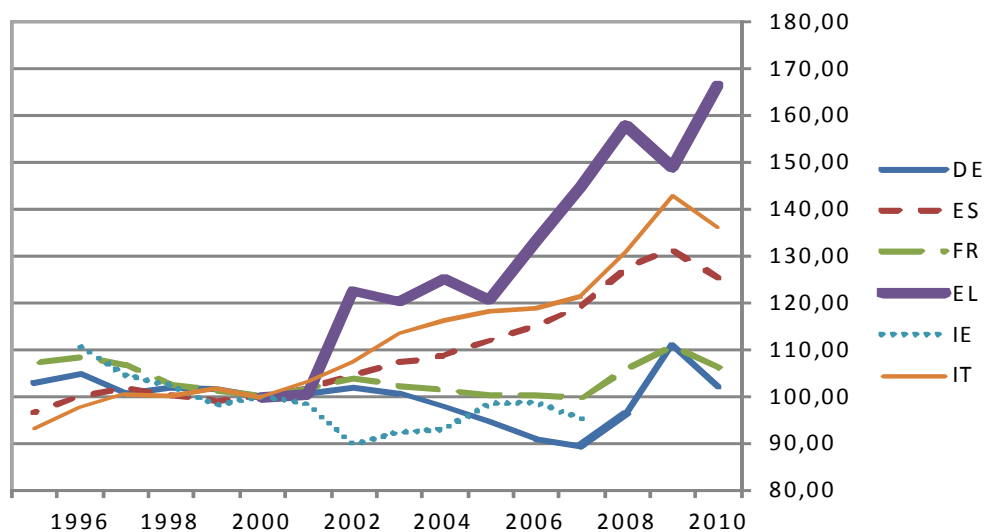
Diagram 3.4 Marknadsandelsutveckling av varuexport, 2001-2010, Index 2001 = 100

Källa: Eurostat.

Divergensen mellan främst norra och södra Europa har stärkts sedan valutaunionen bildades. En förklarande faktor är arbetskraftskostnadernas utveckling per enhet – en indikator som ger en sammanfattande bild av kostnads- och produktivitetläget, och som i sin tur speglar konkurrenskraften. Tydligt är att under 2000-talet har enhetsarbetskostnaderna stigit mest i Grekland, följt av Italien och Spanien (statistik från ECB från Portugal saknas men andra källor indikerar också en negativ konkurrenskraftsutveckling, om än något mindre omfattning under 2000-talet).

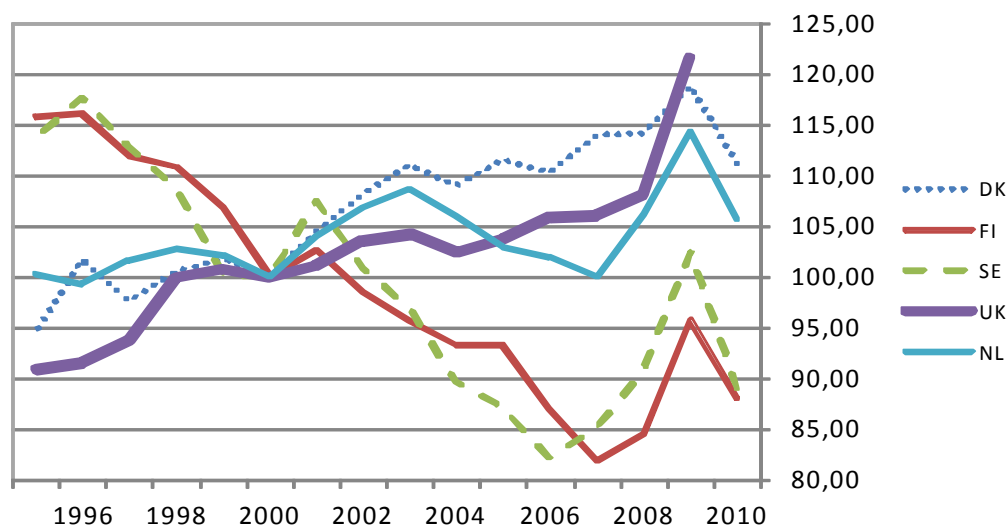
Diagram 3.5 Nominella enhetsarbetskostnader i tillverkningsindustrin i egen valuta (euro), index 2000 = 100

Källa: Eurostat.

Bland länder med en bättre kostnadsutveckling per producerad enhet märks Sverige, Finland, Irland, Tyskland, Nederländerna, Frankrike och Danmark. Till följd av recessionen och det stora tappet i industriproduktionen uppvisar Storbritannien en tydlig försvagning 2008-2009 i likhet med andra länder, men ligger på en högre nivå.

Diagram 3.6 Nominella enhetsarbetskostnader i tillverkningsindustrin i egen valuta, index 2005 = 100 (dansk krona, euro, svensk krona och brittiskt pund)

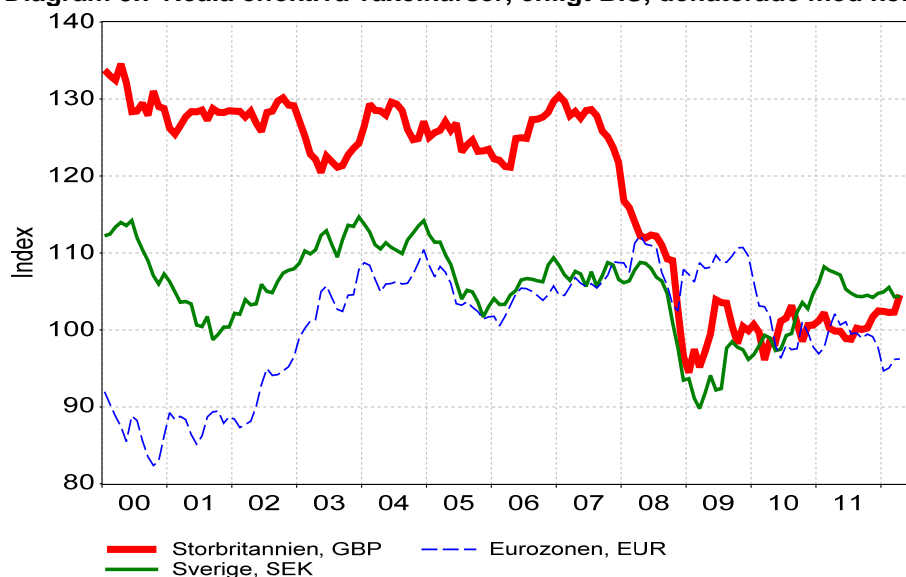
Källa: Eurostat.

Länder utanför Eurozonen och utan koppling till euron, såsom Sverige och Storbritannien, har tidvis gynnats av en svagare egen valuta. Konkurrenskraften stärktes exempelvis under den globala finanskrisen och recessionen för dessa två länder, en effekt som huvudsakligen har behållits i Storbritannien. Utvecklingen är likartad om växelkurserna deflateras med enhetsarbetskostnader.

Skulle euroländerna var för sig deflateras med den egna enhetsarbetskostnadsutvecklingen framkommer att växelkurserna apprecierat reellt mer än genomsnittet i exempelvis Grekland,

Spanien, Portugal och Italien. Tidigare kunde dessa länder devalvera, men nu finns endast möjligheten att interndevalvera för att återställa konkurrenskraften, vilket är svårare att besluta om, tar längre tid och är mer kännbart i hela ekonomin.

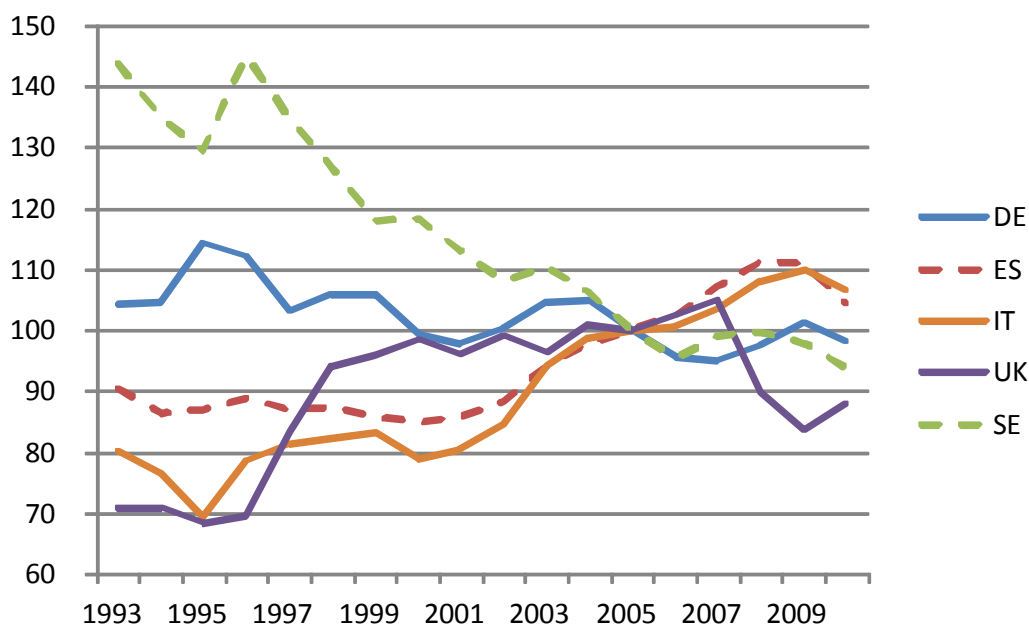
Diagram 3.7 Reala effektiva växelkurser, enligt BIS, deflaterade med konsumentpriser

Source: Reuters EcoWin

Ett ytterligare sätt att undersöka konkurrenskraften är att studera arbetskostnaderna per producerad enhet utifrån en gemensam valuta. OECD använder den amerikanska dollarn för att räkna fram de relativa enhetsarbetskostnaderna, och för måttet används också konkurrensvikter som utgår från konkurrensstrukturen på både export- och importmarknaderna inom tillverkningsindustrin i 49 länder. När index över relativa enhetsarbetskostnader stiger är det jämförbart med en real appreciering av växelkursen.

Diagram 3.8 Relativa enhetsarbetskostnader (gemensam valuta är USD)

Källa: OECD.

För Storbritannien och Sverige har de nominella enhetskostnaderna stigit under krisen, men givet växelkursutveckling och konkurrensstruktur ser kostnadsutvecklingen mer gynnsam ut. Utvecklingen skiljer sig jämfört med Spanien och Italien där både nominella och relativa enhetsarbetskostnader indikerar en försämring av konkurrenskraften, en utveckling som accentuerades inför och efter valutaunionens tillkomst.

3.3 Konkurrenskraftsundersökningar stödjer bilden av ökad divergens

Ett annat sätt att mäta de utvalda ländernas utveckling är att studera konkurrenskraftsundersökningar. World Economic Forum (WEF) gör årliga undersökningar över konkurrenskraften utifrån 12 faktorer över basförutsättningar, effektivitet i näringslivet och innovationsförmåga. Världsbankens "Ease of Doing Business" (WB) utgår årligen från 10 faktorer som visar hur lätt eller svårt det är att starta och bedriva företagande.

Det är tydligt att länderna som halkat efter i kostnads- och prisutveckling ovan, och som byggt obalanser i form av stora bytesbalansunderskott, samt även under och efter krisen kraftigt försämrade statsfinanserna, är de som också presterar sämre i konkurrenskraftsundersökningarna.

Krisländerna kan dock delas in i tre grupper. Grekland står i en klass för sig, och har återkommande presterat sämst (och allt sämre) av de utvalda länderna. I en mellangrupp återfinns Spanien, Portugal och Italien. Här syns också en försämring, men inte i samma omfattning. Portugal klarar sig bättre när det gäller att starta och driva företag (WB), medan Spanien har tappat mindre i form av övergripande konkurrenskraft (WEF). Den tredje gruppen utgörs av Irland, som visserligen tappat stort i konkurrenskraft under 2000-talet, men som klarar sig väl och bättre än flertalet andra länder när det gäller att starta och driva företag. Här syns också en större anpassning till följd av krisen, t ex har budgetunderskottet eliminerats, samtidigt som kostnads- och prisutvecklingen stabiliserats.

Tabell 3.2 Konkurrenskraftsundersökningar, placering utav (WEF) 139 respektive (WB) 183 länder

	World Economic Forum			World Bank
	2011	2000	Förändring	2011
Sverige	3	13	10	14
Finland	4	6	2	11
Tyskland	6	15	9	19
Nederländerna	7	4	-3	31
Danmark	8	14	6	5
Storbritannien	10	9	-1	7
Frankrike	18	22	4	29
Irland	29	5	-24	10
Spanien	36	27	-9	44
Italien	43	30	-13	87
Portugal	45	23	-22	30
Grekland	90	34	-56	100

Sverige och Finland placerar sig bäst i WEF, medan de inte passerar Danmark och Storbritannien i WB. Tyskland, Nederländerna och i viss mån Frankrike är också relativt starka av de utvalda länderna. I samtliga dessa länder har reformtakten varit högre än i länderna sist på listan. Krisen i Eurozonen visar nu hur nödvändigt det är att södra Europa

ökar reformtakten, främst när det gäller avregleringar av arbets- och produktmarknader, samt omdaning av den offentliga sektorn med ökad disciplin i statsfinanserna.

3.4 Slutsatser

Konvergensen inom Eurozonen gällande BNP-tillväxt, pris- och ränteutveckling var tydlig fram t o m 2007. Därefter har dessa variabler karaktäriserats av divergens. Samtidigt under 1990-talet och 2000-talet divergerade utvecklingen vad gäller löner och arbetskostnader samt produktivitetstillväxt, vilket kunde utläsas i ökade skillnader mellan ländernas enhetskostnadsutveckling och bytesbalanser. Interndevalvering och recession bidrar nu till att bytesbalansunderskotten i krisländerna minskar, samtidigt som kostnaderna så småningom stabiliseras eller visar en fallande trend. Det är dock högst osäkert om minskade obalanser också består när recessionen är över.

För svenskt vidkommande är det intressant att studera om utvecklingen får konsekvenser för Tyskland, Nederländerna, Finland och andra euroländer med större koppling till svenskt handels- och investeringsutbyte. Det finns å ena sidan ett tryck på de konkurrenskraftiga länderna att tillåta att kostnader och priser stiger något snabbare, för att underlätta krisländernas exportutsikter och återhämtning. Å andra sidan kommer inte länder som uppnått goda positioner på exportmarknaderna att vilja äventyra dessa, och därmed torde även fortsättningsvis ett återhållsamt kostnadsläge med starkt fokus på god produktivitet utveckling stå högt upp på agendan.

4. Den långsiktiga produktivitetsutvecklingen inom industrin – Sverige och de viktigaste konkurrentländerna

Produktiviteten ökar per definition när man kan åstadkomma mer med en mindre insats av resurser. Med en snabbare produktivitetsutveckling kan företagets förädlingsvärde ökas och det blir, allt annat lika, större utrymme för såväl vinster som löner.⁶

Sett från produktionens perspektiv bestäms produktiviteten av tre faktorer; människorna, maskinerna och organisationen. De anställdas kunskaper och färdigheter är alltså den *första* faktorn. Ibland brukar man tala om mängden och kvaliteten på humankapitalet. Bakom humankapitalet finns formell utbildning, vidareutbildning, personalutbildning, yrkeserfarenhet osv. För det *andra* är de hjälpmedel, verktyg och maskiner som de anställda kan använda sig av i sitt arbete av betydelse. Det handlar med andra ord om mängden och kvaliteten på realkapitalet som finns tillgängligt. Slutligen handlar det, för det *tredje*, om hur arbetet organiseras, hur människor och maskiner samverkar med varandra och om andra satsningar som företaget kan göra som traditionellt sett inte brukar räknas till investeringar (immateriella investeringar).

Svensk industri är stark exportinriktad, man konkurrerar på marknader med aktörer från hela världen. På områden med stark internationell konkurrens är en produktivitetsökning i sig inte alltid tillräcklig för att bidra till ökade vinster och löner. Även konkurrentländernas produktivitetsutveckling är av betydelse.

Om produktiviteten inom svensk industri ökar men man konkurrerar på områden där produktivitetstillväxten på världsmarknaden är mycket snabb kan producentpriserna sjunka. Med sjunkande producentpriser på världsmarknaderna begränsas utrymmet för vinster och löner även om produktivitetsutvecklingen är stark i absoluta tal. Om produktivitetsutvecklingen i svensk industri däremot är snabbare än den i konkurrentländerna finns alltid möjligheter att öka vinster och löner.

Vid sidan av priserna på världsmarknaderna och produktiviteten finns givetvis ett antal andra faktorer som är av betydelse för förädlingsvärdet. Här återfinns växelkursen, priserna på importerade insatsvaror, hemmamarknadspriserna på produkter och insatsvaror etc.

De data på produktivitetsutvecklingen som finns tillgängliga är av naturliga skäl bakåtblickande, de är en redovisning av vad som har hänt. Det är här viktigt att komma ihåg att produktivitetsutvecklingen inte är utifrån given. Detta gäller särskilt i det korta perspektivet. Det vi mäter som förändringen av produktiviteten är resultatet av ett komplicerat samspel mellan olika aktörer och olika marknader. Till en väsentlig del har det att göra med arbetskraften, kapitalutrustningen och produktionsorganisationen, men inte uteslutande.

Exempelvis är produktiviteten, som vi kan mäta den i data, också starkt konjunkturberoende. Ett högt kapacitetsutnyttjande leder till en snabbare produktivitetsutveckling eftersom det blir möjligt att utnyttja olika typer av skalfördelar. Och kapacitetsutnyttjandet har också att göra med *efterfrågan* på industrins produkter. För att i görligaste mån rensa för konjunkteffekter är de data som redovisas i detta delavsnitt glidande medelvärden över fem år.

⁶ IER har i flera tidigare rapporter diskuterat produktivitetsutvecklingen inom svensk industri på kort och lång sikt. Två exempel är IER, 2006, *Inför 2007 års avtalsrörelse* och IER, 2009, *Finanskrisens effekter på svensk industri*.

Datakällan är OECD:s *Database for Structural Analysis* (STAN). Här finns produktivetsdata på branschnivå för de flesta OECD-länderna. Redovisningen här rör tillverkningsindustrin.⁷ Vi har valt 1997 som utgångsår eftersom det första Industriavtalet slöts då. Data finns bara tillgängliga fram till 2009. Det kan ses som en begränsning att de senaste åren inte finns med. Samtidigt är syftet här främst att studera produktivitetens mer trendmässiga utveckling under en längre tidsperiod. Detta gör att avsaknaden av de senaste åren inte blir helt avgörande.

Valet av jämförelseländer har begränsats av att inte alla industrialiserade länder finns med i STAN-databasen. Vi har stannat för att jämföra svensk industri med industrin i tio andra länder. Här återfinns Finland, Tyskland, Frankrike, Italien, Spanien och Nederländerna från euroområdet. Befolkningen i dessa länder utgör ca 80 procent av befolkningen inom Eurozonen. Till detta kommer EU-länderna Storbritannien och Polen.⁸ Polen är befolkningsmässigt det utan jämförelse största av de nya EU-länderna. Det är också Sveriges viktigaste handelspartner bland dessa länder. Slutligen finns även USA och Sydkorea med bland jämförelseländerna. Sydkorea får här representera gruppen av snabbt växande utomeuropeiska tillväxtekonomier.

4.1 Arbetsproduktiviteten inom industrin – vi springer fort, men springer vi fortare än de andra?

OECD redovisar arbetsproduktiviteten beräknad som kvoten mellan förädlingsvärdet i fasta priser, basår 2000, och arbetsinsatsen mätt som antalet arbetade timmar. Förbättringar av kvaliteten på det som produceras försvårar beräkningar av förädlingsvärden till fasta priser. Beräkningarna av förädlingsvärden och därmed arbetsproduktivitet riskerar att bli för höga. Problemet har särskilt uppmärksammats när det gäller utvecklingen för produktionen inom informations- och kommunikationstekniksektorn (IKT-sektorn).⁹ Styrkan med dessa OECD-data är att de så långt möjligt är, kan jämföras mellan länder.

Diagram 4.1 visar den genomsnittliga årliga procentuella ökningen av arbetsproduktiviteten inom industrin i Sverige och de tio jämförelseländerna under tidsperioden 1997–2009. Arbetsproduktiviteten inom svensk industri ökade med i genomsnitt 6 procent per år under perioden mätt på detta sätt. Detta var i nivå med utvecklingen i finsk och amerikansk industri. Visserligen växte arbetsproduktiviteten betydligt snabbare i sydkoreansk och polsk industri, i genomsnitt 9 respektive 8 procent. Samtidigt var produktivetsnivån inom industrin i dessa två länder utgångsåret 1997 betydligt lägre än inom den svenska industrin. Det är naturligt att tänka sig att det finns en viktig upphinnareffekt när det gäller produktivitet.

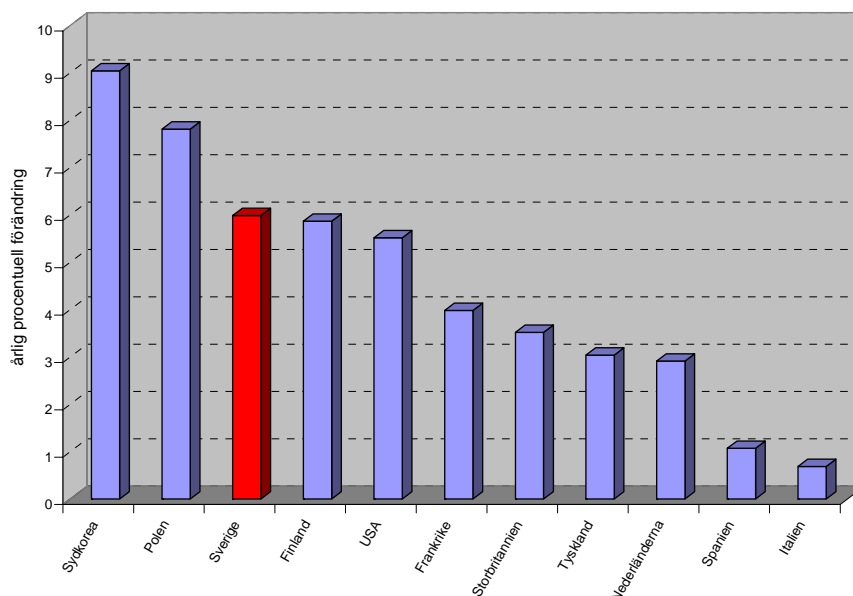
Den genomsnittliga ökningstakten för arbetsproduktiviteten inom svensk, finsk och amerikansk industri var betydligt högre än motsvarande utveckling i Frankrike, Storbritannien och Tyskland där den genomsnittliga årliga ökningstakten av arbetsproduktiviteten låg på 3–4 procent under den studerade perioden. Motsvarande ökningstakter för Spanien och Italien var så låga som kring 1 procent per år i genomsnitt.

⁷ Mer precist handlar det om *Manufacturing* definierat som produktion inom branscherna 15-37 enligt ISIC-klassificeringen.

⁸ Sverige inräknat finns därmed länder med ca 80 procent av den totala befolkningen inom EU med.

⁹ Vi har i en faktaruta i en tidigare rapport diskuterat produktivetsmätning, se IER, 2006, *Inför 2007 års avtalsrörelse*, s 24–25.

Diagram 4.1 Arbetsproduktivitetsens ökning, årsdata 1997–2009, genomsnitt av glidande medelvärde

Källa: Egna bearbetningar av data från OECD.

Anm. Det glidande medelvärdet är beräknat för de senaste fem åren.

Frågan är hur dessa siffror påverkas av industrins fördelning på olika branscher i allmänhet och elektronikindustrins andel av industriproduktionen i synnerhet. Detta särskilt som kvalitetsförbättringarna har varit stora inom denna industri och därmed också problemen att mäta produktiviteten på ett korrekt sätt.

Vi har därför även beräknat arbetsproduktiviteten inom industrin med elektronikindustrin borträknad.¹⁰ Begränsningar i data gör att vi här endast kan beräkna förädlingsvärdet per sysselsatt och inte förädlingsvärdet per arbetad timme. Mätt på detta sätt ökade arbetsproduktiviteten inom svensk industri inklusive elektronikindustrin med i genomsnitt 6,4 procent per år under perioden 1997–2009. Motsvarande siffra med elektronikindustrin borträknad var i genomsnitt 3,7 procent per år. För finsk industri inklusive elektronikindustrin ökade arbetsproduktiviteten med 6,0 procent per år i genomsnitt. Exklusive elektronikindustrin var ökningstakten 3,1 procent. För Tyskland var den genomsnittliga årliga ökningen av arbetsproduktiviteten inom industrin 2,7 procent med elektronikindustrin och 2,4 procent per år utan elektronikindustrin.

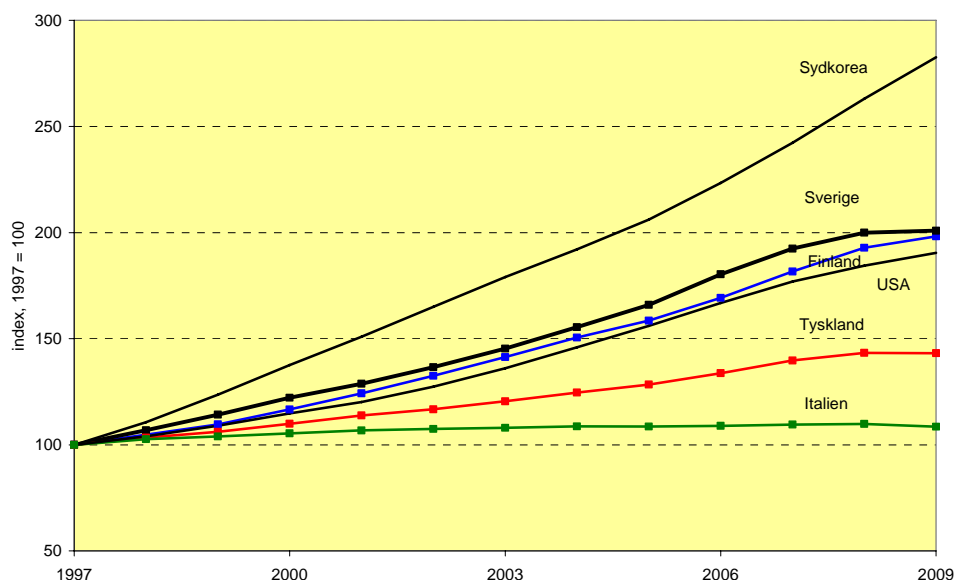
Slutsatsen blir att även om man bortser en bransch där svensk industri har haft komparativa fördelar och en snabb produktivetsökning har den långsiktiga ökningen av arbetsproduktiviteten inom svensk industri varit klart högre än inom tysk industri. Detsamma gäller om finsk industri jämförs med tysk.

Skillnaderna i genomsnittliga ökningstakter kan i förstone verka små men om beräkningarna gäller en längre tidsperiod kan de ackumulerade skillnaderna bli avsevärda över tiden.

¹⁰ Mer specifikt har vi beräknat arbetsproduktiviteten för *Manufacturing* (ISIC 15-37) exklusive ISIC 30-33 *Electrical and optical equipment*.

Diagram 4.2 visar den trendmässiga utvecklingen av arbetsproduktivitetsnivå med utgångspunkt 1997. I diagrammet framgår att arbetsproduktiviteten i Sydkorea är nära tre gånger högre 2009 jämfört med 1997.

Diagram 4.2 Arbetsproduktivitetsnivå, årsdata 1997–2009, glidande medelvärde

Källa: Egna bearbetningar av data från OECD.
Anm. Det glidande medelvärdet är beräknat för de senaste fem åren.

Arbetsproduktiviteten inom svensk industri har fördubblats under den studerade perioden. Samma sak gäller för industrin i Finland och i USA. Den tyska industrins arbetsproduktivitet har bara ökat hälften så mycket. Italiensk industri kan knapp uppvisa någon ökning alls av arbetsproduktiviteten.

Det framgår också av diagrammet att den trendmässiga ökningen av arbetsproduktiviteten 2009 är något svagare i Sverige och Tyskland jämfört med Sydkorea, Finland och USA. Det är här viktigt att påpeka att detta inte enbart beror på den kraftiga konjunkturförsvagningen under 2009. Eftersom vi här redovisar glidande medelvärden handlar det om en lägre ökningstakt för arbetsproduktiviteten under hela andra halvan av 00-talet.¹¹

4.2 Ökar produktiviteten eftersom sysselsättningen minskar?

Arbetsproduktiviteten stiger om en given arbetsstyrka producerar mer. Men den ökar också om en given produktion produceras av en mindre arbetsstyrka. Det kan därför vara av intresse att se hur arbetsproduktivitetsförändring inom industrin samvarierar med förändringen av sysselsättningen inom industrin.

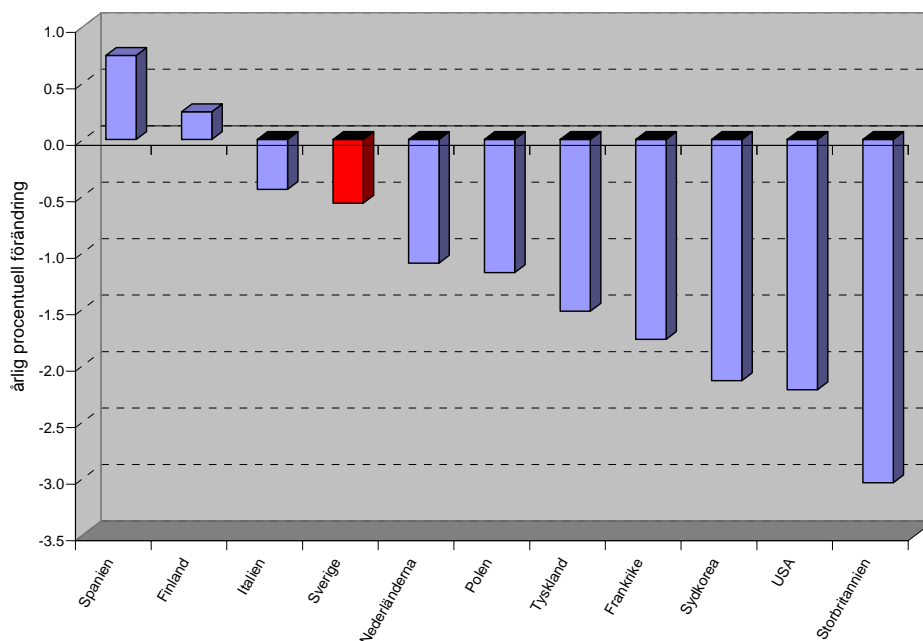
En mer utvecklad variant av detta resonemang tar sin utgångspunkt i att arbetsproduktiviteten i enskilda företag och branscher kan variera en hel del. Om de lågproduktiva industriföretagen

¹¹ Vi har i en tidigare rapport diskuterat den långsammare produktivetsutvecklingen under andra halvan av 00-talet, se IER, 2011, *Inför 2011 års avtalsrörelse*. Konjunkturinstitutet har också diskuterat detta bl a i KI, 2010, *Lönebildningsrapporten 2010*.

försvinner kommer vi att inom industrin som helhet få resultatet att arbetsproduktiviteten stiger eftersom bara de högproduktiva företagen blir kvar. Sammansättningsförändringen gör att arbetsproduktiviteten verkar stiga samtidigt som industriproduktionen och industrisysselsättningen i själva verket minskar.

I diagram 4.3 redovisas sysselsättningsutvecklingen inom industrin i de studerade länderna. Industrisysselsättningen i Sverige minskade med i genomsnitt $\frac{1}{2}$ procent per år under den studerade perioden. Storbritannien uppvisar den kraftigaste minskningen av industrisysselsättningen, den genomsnittliga årliga minskningen uppgick till drygt 3 procent. Sysselsättningen inom industrin i USA och Sydkorea minskade också kraftigt, drygt 2 procent i årstakt.

Diagram 4.3 Sysselsättningsförändring, årsdata 1997–2009, genomsnitt av glidande medelvärde

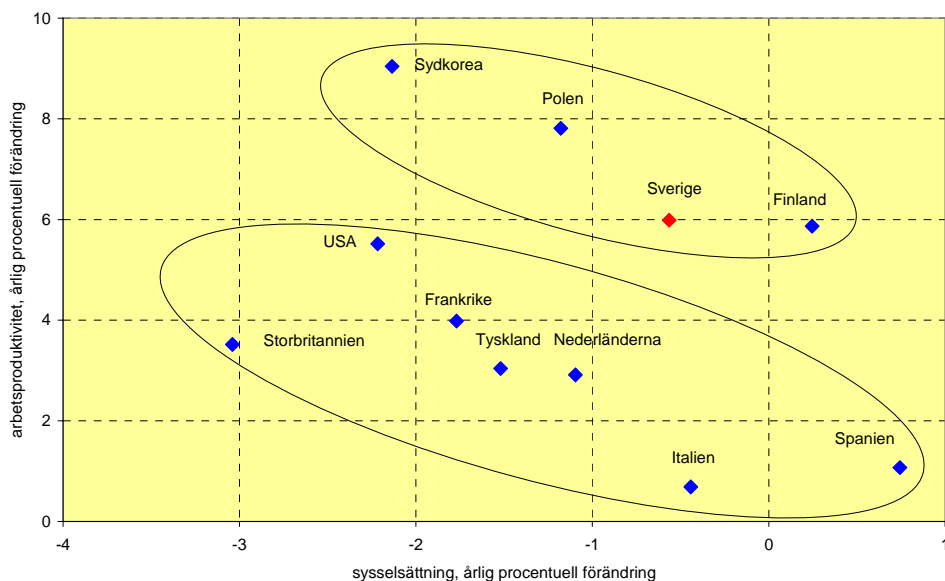
Källa: Egna bearbetningar av data från OECD.
Anm. Det glidande medelvärdet är beräknat för de senaste fem åren.

Samtidigt finns det inget uppenbart samband mellan minskad sysselsättning och ökad produktivitet. Produktiviteten inom brittisk industri ökar mindre än produktiviteten inom amerikansk och sydkoreansk industri trots att sysselsättningen minskar mer.

De fyra länderna med de lägsta sysselsättningsförändringarna inom industrin skiljer sig också kraftigt åt när det gäller ökningen av produktiviteten. Svensk och italiensk industri hade svagt minskade sysselsättning av ungefär samma storleksordning medan produktiviteten ökade kraftigt inom svensk industri samtidigt som den knappt ökade alls inom italiensk industri. På motsvarande sätt hade Finland och Spanien svagt ökande industrisysselsättningen samtidigt som finsk industri hade en kraftig produktivitetsökning medan produktiviteten inom spansk industri var nästan oförändrad.

Diagram 4.4 visar samvariationen mellan, å ena sidan, den genomsnittliga årliga förändringen av sysselsättningen inom industrin och, å den andra, den genomsnittliga årliga ökningen av arbetsproduktiviteten inom industrin. Det framgår klart av figuren att svensk industri uppvisar en snabbare produktivitetsökning **och** en lägre sysselsättningsminskning än industrin i Tyskland, Frankrike, Storbritannien och Nederländerna. Arbetsproduktiviteten i svensk industri har ökat i ungefär samma takt som den i amerikansk industri. Samtidigt har sysselsättningen i amerikansk industri minskat mycket snabbare än i Sverige.

Diagram 4.4 Sysselsättning och arbetsproduktivitet, årsdata 1997–2009, genomsnitt av glidande medelvärde

Källa: Egna bearbetningar av data från OECD.

Anm. Det glidande medelvärdet är beräknat för de senaste fem åren.

De länder som redovisas i diagrammet kan delas in i två grupper. I en grupp har produktivitetsökningen skett samtidigt som sysselsättningen har minskat och industriproduktionen som bäst har ökat måttligt. Industrin i USA och Storbritannien uppvisar kombinationer av jämförelsevis kraftiga produktivitetsökningar och sysselsättningsminskningar. Den tyska industrin uppvisar något lägre produktivitetsökningar och lägre sysselsättningsminskningar.

Men det finns länder som avviker från detta samband mellan produktivitetsökning och sysselsättningsminskning vid som bäst måttligt ökande produktion. I denna andra grupp har industriproduktionen ökat snabbare. Ett annat sätt att uttrycka detta är att sysselsättningen inte har minskat lika mycket vid given produktivitetsökning.

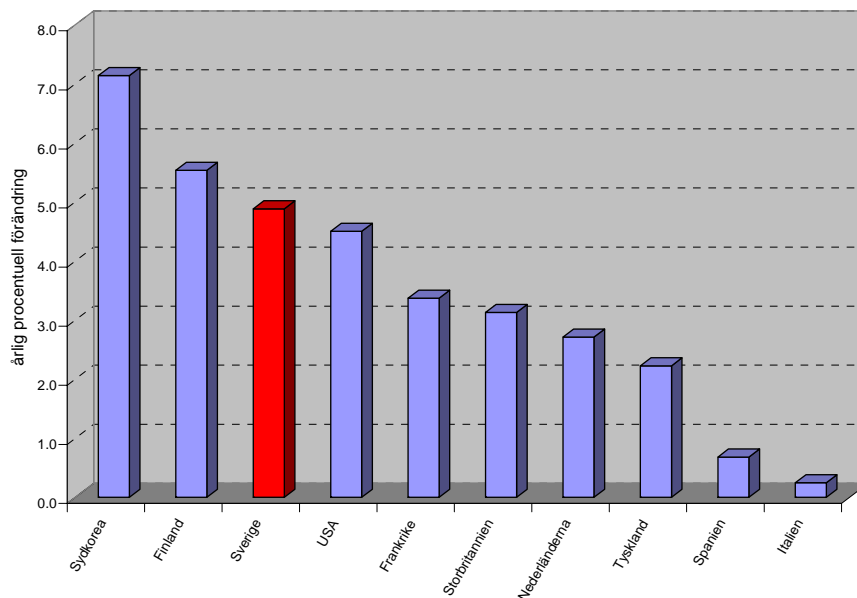
Det finns en rad faktorer till varför utfallen för de olika länderna skiljer sig åt. En är säkert att tillverkningsindustrin i de olika länderna inte fördelar sig på samma sätt på olika industribranscher.

4.3 Totalfaktorproduktiviteten inom industrin – hur mycket betyder maskinerna?

Så här långt har vi mätt produktiviteten som förhållandet mellan arbetsinsats och produktionsvolym. Samtidigt är det uppenbart att produktionsvolymen beror av hur mycket kapitalutrustning som de anställda har till sin hjälp. Med mer maskiner blir det mer producerat per arbetstimme. Vi kan därför istället söka beräkna förhållandet mellan, å ena sidan, kombinationen av arbetsinsats och kapitalinsats och, å den andra, produktionsvolym. Man brukar då tala om totalfaktorproduktiviteten.

Diagram 4.5 visar hur totalfaktorproduktiviteten har utvecklats inom industrin i de här undersökta länderna.¹² Rangordningen länderna emellan avviker inte på något väsentligt sätt från den rangordning efter arbetsproduktivitets ökningstakt som Diagram 4.1 visar. Det kan dock noteras att den svenska industrin uppvisar en snabbare ökning av arbetsproduktiviteten än den finska. Det omvända gäller för totalfaktorproduktiviteten. Detta beror på att kapitalinsatsen inom svensk industri har ökat snabbare än inom finsk industri

Diagram 4.5 Totalfaktorproduktivitets ökning, årsdata 1997–2006/2009, genomsnitt av glidande medelvärde

Källa: Egna bearbetningar av data från OECD.

Anm. Det glidande medelvärdet är beräknat för de senaste fem åren. Data för Sverige, Nederländerna och Storbritannien till 2008, för Italien och Spanien till 2007 samt för Frankrike och Korea till 2006. Data för Polen saknas.

Totalfaktorproduktiviteten inom svensk industri ökade med i genomsnitt nära 5 procent per år under den studerade perioden. Det är mer än dubbelt så mycket som i tysk industri där motsvarande ökningstal var 2 procent per år.

¹² Det finns stora svårigheter att mäta hur stor kapitalinsatsen rent faktiskt har varit. I OECD:s STAN-databas använder man data över tillgängliga kapitalstockar med justering för kapitalförslitning.

4.4 Avslutning – gårdagens segrar upprepas inte av sig själva

Detta delavsnitt ger en bild av hur det har varit när det gäller den mer långsiktiga produktivitetens utvecklingen i svensk industri jämfört med den inom industrin i de viktigaste konkurrentländerna. Produktivitetens utvecklingen inom svensk industri har utan minsta tvivel varit mycket stark jämfört med den inom industrin i konkurrentländerna under tiden sedan Industriavtalets tillkomst 1997. Under hela andra halvan av 00-talet saktade dock den långsiktiga produktivitetens utvecklingen av något. Denna inbromsning inleddes före krisåren 2008 och 2009.

Arbetsproduktiviteten inom svensk industri fördubblades under perioden från 1997 till 2009. Samma sak gällde för industrin i Finland och i USA. Den tyska industrins arbetsproduktivitet ökade däremot bara hälften så mycket.

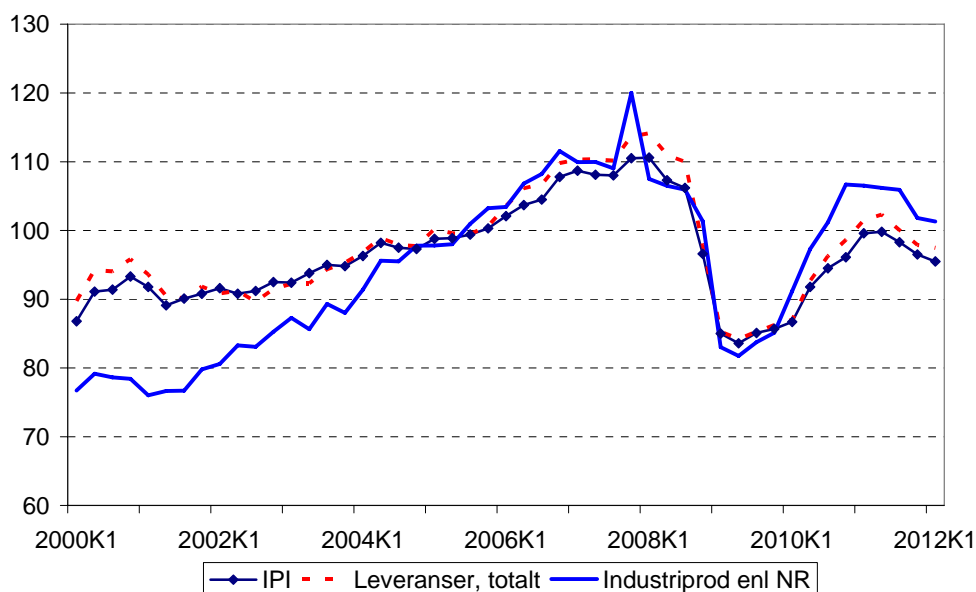
Vad kan den historiska utvecklingen säga om framtiden? Det är farligt att utgå från att det som har varit mer eller mindre automatiskt kommer att fortsätta. Ökad produktivitet kommer inte fallande ned från någon annanstans. Slaget om produktiviteten måste vinnas i varje tid.

Den historiska utvecklingen visar dock att svensk industri sammantaget har en förmåga att skapa förutsättningar för att åstadkomma en snabbare produktivitetsökning än i den inom industrin i de viktigaste konkurrentländerna.

5. Industriproduktionen - skillnader mellan industriproduktionsindex och NR-beräkningarna

I den kvantitativa ekonomiska statistiken finns det två sätt att mäta industriproduktionen; industrins förädlingsvärde enligt nationalräkenskaper (NR) samt industriproduktionsindex (IPI). IPI är en månadsvis indikator byggd på en urvalsundersökning¹³ men kan också summeras till kvartals- eller årsdata. Vid en jämförelse av de två serierna finns det periodvis tydliga skillnader mellan IPI och NR-data, se diagrammet nedan. Till exempel steg industriproduktionen enligt NR betydligt snabbare än enligt IPI under perioden 2002-2007.

Diagram 5.1 Industrins leveranser, IPI och industriproduktionen enligt NR
Kalenderkorrigerade och säsongrensade kvartalsdata, index 2005=100

Källa: SCB, näringsstatistik och nationalräkenskaper

Även under återhämtningsfasen 2010 och 2011 har förädlingsvärdet enligt NR ökat klart snabbare än IPI. I det här kapitlet ska vi redovisa vad det finns för förklaringar till skillnaderna 2010 och 2011 genom att steg för steg gå igenom definitioner, underlag och beräkningsmetoder. Till stor del bygger redovisningen på en artikel i SCB:s kvartalsskrift i mars 2012.¹⁴ Vi har också bearbetat opublicerat kompletterande underlag från SCB, t ex mer detaljerad branschstatistik och uppgifter om justeringar av primärstatistik till NR.

5.1 Skillnader i definitioner – IPI mäter leveransvärde, NR mäter förädlingsvärde

IPI är till större delen baserat på statistikundersökningarna av industrins leveranser i löpande priser som sedan räknas om till fasta priser med hjälp av producentprisindex. IPI speglar alltså volymutvecklingen av produktionen i form av saluvärdet eller **leveransvärdet**, se diagram

¹³ För en mer detaljerad beskrivning av IPI, se Appendix.

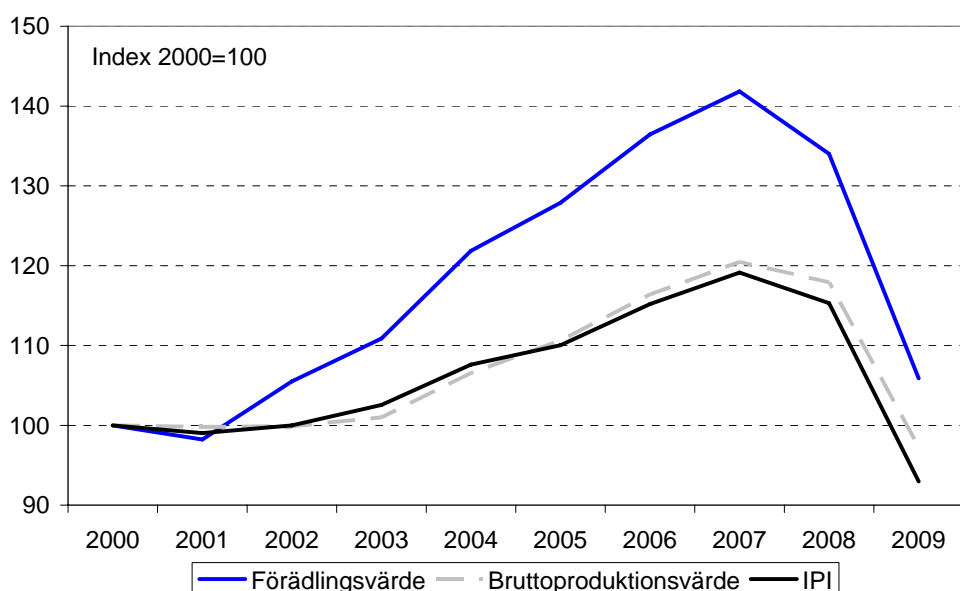
¹⁴ Sveriges ekonomi – statistiskt perspektiv, mars 2012, "Nationalräkenskaper och industriproduktionsindex – skillnader i teori och praktik." Artikelns har föregåtts av en skriftväxling mellan SCB och Almega och Teknikföretagen som ställt frågor om orsakerna till skillnaderna mellan IPI och NR-beräkningarna.

5.1. Leveranser är dock inte liktydigt med produktion utan kan också ske från lager. Om leveranserna är mindre än produktionen ökar i stället lagren.

I NR-systemet redovisas produktionsresultatet i form av **förädlingsvärdet** i både fasta och löpande priser. Förädlingsvärdet är bruttoproduktionsvärdet med avdrag för de kostnader för varor och tjänster använts som insats i produktionen (insatsförbrukningen). Som framgår av appendix utgör förädlingsvärdet i industrin bara ca 30 procent av bruttoproduktionsvärdet medan insatserna svarar för ca 70 procent. Variationerna i andelen insatsförbrukning är relativt stora mellan olika industribranscher.

Om andelen insatsförbrukning är oförändrad över tiden kommer volymutvecklingen av förädlingsvärdet och bruttoproduktionsvärdet vara detsamma. I ett sådant fall skulle det vara stor samstämmighet mellan IPI och NR-data för industriproduktionen. I verkligheten sker det emellertid strukturella och tekniska förändringar som gör att insatsförbrukningsandelen förändras. I svensk industri har insatsandelen i fasta priser minskat från ca 75 procent 2000 till ca 69 procent 2007. Det betyder att förädlingsvärdet bör ha ökat snabbare än bruttoproduktionsvärdet.

Diagram 5.2 Utvecklingen av IPI respektive förädlingsvärde och bruttoproduktionsvärde i NR

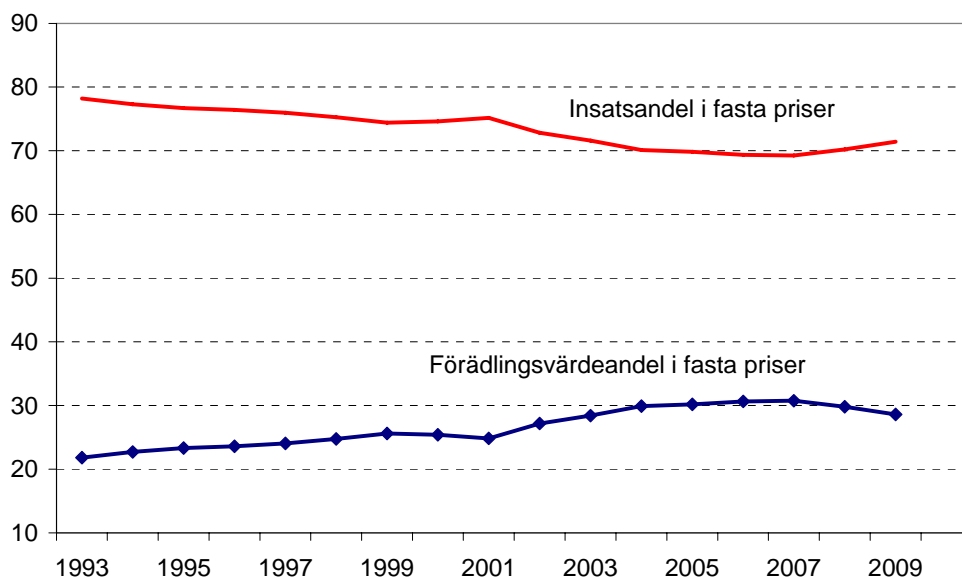

Källa: SCB; NR och IPI

Diagram 5.2 bekräftar att så varit fallet under perioden 2002-2007. Volymutvecklingen för IPI och bruttoproduktionsvärdet är förvånansvärt samstämmig under perioden. Under åren 2008 och 2009 sjönk å andra sidan förädlingsvärdet snabbare än bruttoproduktionsvärdet vilket förklaras av att insatsandelen steg under dessa år, se diagram 5.3. Även under nedgångsåren är det stor parallellitet mellan IPI och NR:s bruttoproduktionsvärde.

Slutsatsen är att det är de olikartade definitionerna av produktionsbegreppen som förklarar merparten av differenserna i den historiska volymutvecklingen mellan IPI och NR:s förädlingsvärden under 2000-talet. Även små förskjutningar i insatsandelen kring 70 procent kan ge upphov till relativt stora skillnader mellan utvecklingen av IPI och förädlingsvärdena i NR.

Diagram 5.3 Insatsförbrukningens och förädlingsvärdets andel av bruttoproduktionsvärdet
Procent

Källa: SCB, årsräkenskaperna

5.2 Underlaget – NR bygger på mycket mer detaljerade data fram till 2009, men de kommer med två års eftersläpning

IPI är en indikator på den kortsiktiga produktionsutvecklingen och bygger på en enkät till ca 2300 företag där försäljningsvärden för industrivaror samlas in. Tjänsteproduktion inom industrin ingår inte. IPI:s tidsserier för produktionsvolymen revideras normalt fem månader bakåt men inte därefter såvida inte nya eller reviderade uppgifter kommit in. De säsongrensade tidserierna revideras löpande då säsongkomponenterna kontinuerligt påverkas av nya data.

NR-beräkningarna bygger på mycket mera detaljerat underlag från definitiv företagsstatistik så långt som den är tillgänglig, för närvarande t o m år 2009. För år 2010 finns preliminära data från företagsstatistiken som kan utnyttjas för bedömningar av förädlingsvärde, insatsförbrukning och bruttoproduktionsvärde. För 2011 finns inga uppgifter om insatsförbrukningen, varför NR-beräkningarna främst skrivs fram med utgångspunkt från den viktigaste kortsiktsindikatorn på produktionsutvecklingen inom industrin, IPI.

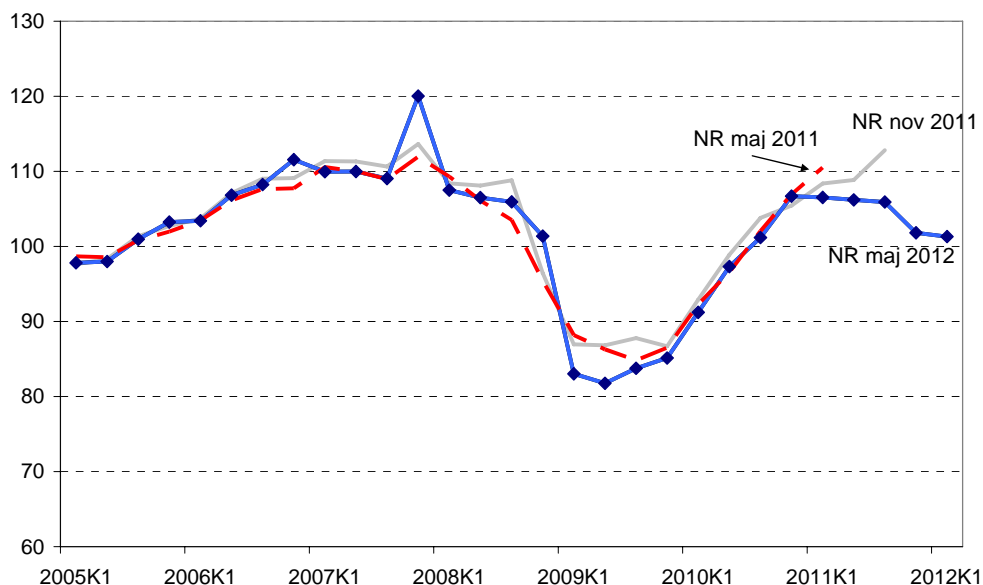
NR-beräkningarna revideras löpande mot bakgrund av att ny information finns tillgänglig i form av att data från kortsiktsstatistiken ersätts med mera definitiv företagsstatistik. SCB:s utvärderingar visar att tillväxttakten vanligtvis revideras upp i i uppgångsfaser i konjunkturen men reviderats ned i konjunkturedgångarna. Under det senaste året har NR:s preliminära produktionsberäkningar sammantaget reviderats så som redovisas i diagram 5.4. Som framgår har NR-beräkningarna av industriproduktionen resulterat i nedrevideringar för 2011 jämfört med de data som publicerades i maj och november förra året.

Sammantaget är det stor skillnad mellan underlag och beräkningsmetoder till IPI respektive till de kvartalsvisa NR-beräkningarnas baserad på detaljerad årsstatistik, som nu finns tillgänglig till och med 2009. Långsiktiga jämförelser mellan de två måtten så som t ex

redovisas i diagram 5.1 är knappast meningsfulla eftersom produktionsdefinitionerna skiljer sig så pass mycket åt.

Diagram 5.4 Industriproduktionen enligt NR i maj 2011, nov 2011 och maj 2012

Säsongrensad index 2005=100

Källa: SCB, nationalräkenskaaperna

5.3 Kvarstående stora skillnader mellan IPI och NR för perioden efter 2009

Analyssituationen är emellertid helt annorlunda när det gäller bilden av de två senaste årens utveckling då kvartalsstatistiken inte är baserad på detaljerad statistik. Uppgifter om insatsvaror saknas t ex. Med utgångspunkt i basdata för 2009 skrivs i stället den kvartalsvisa utvecklingen av industrins produktionsvolym 2010-2012 fram med hjälp av uppgifterna om produktionsvärdena i IPI. I NR-beräkningarna är detta emellertid bara det första steget i analysen. Därefter genomförs ett antal justeringar för att så bra som möjligt skatta utvecklingen av förädlingsvärdet. Slutresultatet av dessa justeringar blir då också att det uppstår en skillnad mellan IPI och NR-beräkningarna.

De justeringar som görs av IPI är följande:

- Leveransvärdena enligt IPI justeras för lagerförändringar för att begreppsmässigt komma närmare försäljningsvärdet för själva produktionen. Leveranser kan ha skett från lager eller så kan produktion ha lagts på lager.¹⁵
- Då IPI inte täcker in industrins tjänster gör NR tillägg för denna tjänsteproduktion. Vid kvartalsberäkningarna görs dessa tillägg utifrån information från undersökningarna om utrikeshandeln med tjänster. En stor del av tjänsterna utgörs av är s k merchanting, dvs inkomster från förmedlingstjänster som avser varuförmedling från en utländsk leverantör till en utländsk kund. Andra tjänster som SCB lägger till är FoU-tjänster, licenser och royalties samt datatjänster.
- Utöver dessa justeringar kan det finnas annan information som ger möjligheter att göra bedömningar om t ex insatsförbrukningsandelen. Syftet är att ge en så korrekt beskrivning

¹⁵ I några få branscher skattas produktionsvolymen direkt utifrån uppgifter om producerad kvantitet eller via uppgifter om arbetade timmar.

av förädlingsvärdet som möjligt. Korrigeringar för enstaka branscher kan göras ad hoc om det finns särskild information som anses ha betydelse för utvecklingen av förädlingsvärdet.

- Slutligen sker alltid en avstämning i NR-systemet mellan tillgångs- och användningssidan. Summa tillgång bör alltid vara densamma som summa användning i NR-systemet. Detta avstämningsarbete medför ofta stora justeringar på industrinivå. I brist på säkert underlag blir NR-bedömningarna i motsvarande mån osäkra.

Tabell 5.1 Justeringar av IPI i NR:s kvartalsberäkningar 2011 för tillverkningsindustrin

	Procentuell förändring jämfört med motsv kv föregående år									
	2010				2011				2012	
	1 kv	2 kv	3 kv	4 kv	1 kv	2 kv	3 kv	4 kv		
Publicerad IPI	1,3	10,5	11,1	13,5	16,4	8,2	4,7	0,1	-4	
Lagerkorrigerad IPI	4,0	12,2	12,9	15,3	18,5	8,5	4,4	-1,2	-6,9	
NR efter tjänstetillägg	2,6	11,4	13,0	16,3	18,4	6,4	4	-2,6	-4,9	
NR efter avstämning	10,8	19,8	20,6	28,2	18,4	7,1	4,1	-3,9	-4,6	

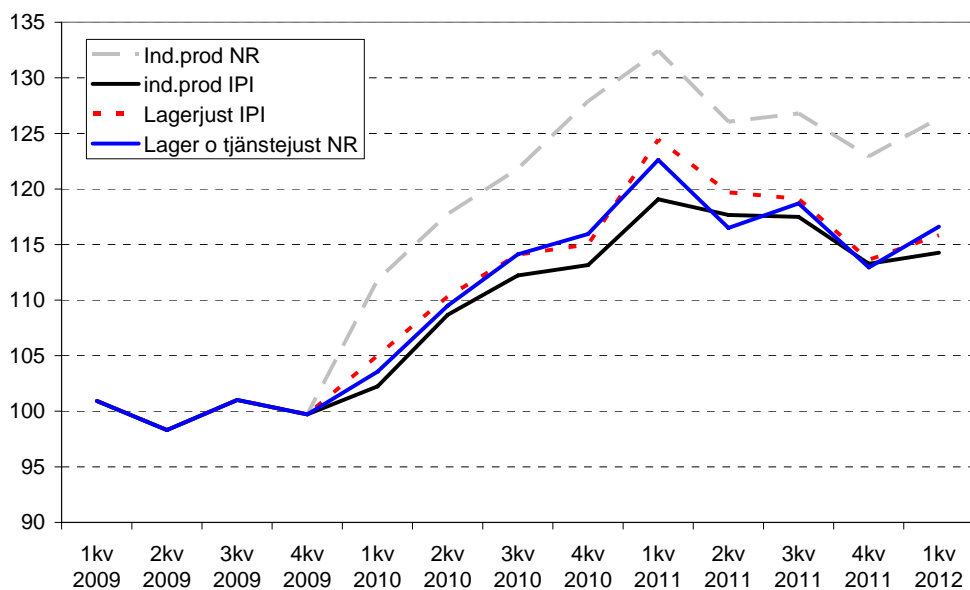
Källa: SCB

De revideringar som gjorts vid de senaste två NR-publiceringarna har minskat differenserna mellan IPI och NR vad gäller industriproduktionen. Som exempel på vilka justeringar för tillverkningsindustrin som SCB har gjort under det senaste året redovisas data för de senaste fem kvartalen i tabell 5.1. För 2010 var kvartalsjusteringarna av IPI betydligt större än för 2011 och skillnaderna jämfört med NR var därför också större. Sammantaget redovisas differenserna från 2009 och framåt också i diagram 5.5.

Som framgår präglas 2010 av betydande differenser mellan IPI och NR. Det är **inte** justeringarna för lager och tjänstetillägg som ligger bakom differenserna utan det är snarare ett resultat av de bedömningar och det avstämningsarbete som SCB gjort på basis av preliminära data från den årliga företagsstatistiken. Enligt SCB visar preliminära uppgifter att insatskostnadernas andel har minskat 2010, vilket indikerar att förädlingsvärdet bör ha ökat snabbare än bruttoproduktionsvärdet detta år.

Diagram 5.5 NR-justeringar av IPI i NR-beräkningarna fram till 1 kv 2012

Ej säsongrensad index framskriven med procentuella förändringar jämfört med motsvarande kvartal ett år tidigare, basår 2009=100

Källa: SCB

Det återstår att se vilken serie som kommer att visa den mest rättvisande bilden när årsstatistiken för 2010 publiceras i höst. Som det ser ut nu finns differensen från 2010 ackumulerat med även för perioden 1 kv 2011- 1kv 2012 i diagrammet ovan. Om man i NR-beräkningarna visar sig ha gjort rätt bedömning om en sjunkande insatsandel bör förädlingsvärdet öka snabbare än IPI. När nya årsberäkningar finns tillgängliga för 2010 blir det också det nya basåret för liknande räkneövningar som i diagram 5.5. Allt annat lika skulle då differenserna mellan IPI och NR minska under 2022-2012.

5.4 Sammanfattande kommentarer

Den övergripande slutsatsen är att jämförelser mellan IPI och NR bara bör göras för de perioder som inte täcks av detaljerad företagsstatistik. Jämförelser långt bakåt i tiden mellan IPI och NR-data ter sig som meningslösa, eftersom definitionerna, underlaget och beräkningsmetoderna är så olika. När det gäller historiska perioder som täcks av detaljerad företagsstatistik är det relevanta produktionsbegreppet i den ekonomiska analysen **förädlingsvärdet**. Det är också det teoretiskt korrekta begreppet.¹⁶

För de år där det inte finns tillgång till detaljerad företagsstatistik utgör IPI den viktigaste kortsiktsindikatorn i NR-beräkningarna. Dessa beräkningar som syftar emellertid till att så bra som möjligt avspeglar förädlingsvärdets utveckling, och därför görs ett antal justeringar för lagerförändringar, tjänstetillägg, bedömningar grundad på specifik information eller på grund av avstämning i NR-systemet. I den mån det är stora differenser får **både IPI och NR-data betraktas som osäkra indikatorer** på produktionsutvecklingen. Data är naturligtvis ännu osäkrare på branschnivå. Utvecklingen av produktion, sysselsättning mätt som antalet arbetade timmar och produktivitet redovisas i en tabellbilaga sist i detta kapitel.

¹⁶ Se appendix.

Tabellbilaga med branschutvecklingen för produktion, sysselsättning och produktivitet

Tabell 1 Industriproduktionen i olika branscher enligt IPI respektive NR:s kvartalsräkenskaper

Procentuell förändring per år	IPI			NR		
	2001-2007	2008-2009	2010-2011	2001-2007	2008-2009	2010-2011
B+C Hela industrin	2,6	-11,3	8,3	5,2	-10,5	10,6
B Gruvor och mineralutvinningsindustri	3,0	-7,7	16,1	-0,1	-14,5	7,7
C Tillverkningsindustri	2,6	-11,4	8,1	5,3	-10,4	10,6
10-12 Livsmedelsindustri	-0,3	1,1	-3,6	1,4	-7,3	1,0
13-15 Textil- och beklädnadsindustri	-0,5	-13,6	0,5	-0,7	-9,9	10,9
16 Träindustri	2,4	-9,2	-1,4	1,8	-3,5	-4,7
17 Massa-, pappers- och pappersvaruindustri	1,5	-4,4	2,9	0,9	-1,3	11,6
18 Grafisk industri	-1,0	-3,9	4,9	-1,6	-3,6	3,4
19 Petroleum- och kolindustri	-2,4	7,8	-2,9	31,0	43,9	-4,0
20-21 Kemisk industri, läkemedel	4,0	-6,0	8,5	3,5	-0,4	7,7
22 Gummi- och plastvaruindustri	0,2	-11,5	11,7	2,1	-16,2	7,7
23 Icke-metalliska mineraliska produkter	2,2	-8,5	8,7	5,1	-7,7	13,6
24 Stål- och metallverk	1,5	-19,1	12,2	2,8	-40,4	44,6
25 Metallvaruindustri	0,3	-16,5	11,5	2,0	-18,2	10,6
26 Datorer, elektronikvaror och optik	5,6	-4,2	10,8	58,3	9,2	23,2
27 Industri för elapparatur	-0,5	-9,9	5,5	2,4	-16,6	0,0
28 Övrig maskinindustri	5,0	-18,0	13,3	6,4	-27,7	25,9
29 Motorfordonsindustri	5,8	-28,0	29,6	6,1	-40,2	63,8
30 Annan transportmedelsindustri	-1,6	-14,2	7,3	3,0	-7,1	5,6
31-33 Övrig tillverkningsindustri	1,7	-6,4	-2,3	4,0	-10,3	-5,0

Tabell 2 Antal arbetade timmar och produktivitet i olika industribranscher enligt NR:s kvartalsräkenskaper

Procentuell förändring per år	Antal arbetade timmar			Produktivitetstillväxt		
	2001-2007	2008-2009	2010-2011	2001-2007	2008-2009	2010-2011
B+C Hela industrin	-1,3	-5,7	1,9	6,6	-5,1	8,5
B Gruvor och mineralutvinningsindustri	0,9	-4,1	8,3	-1,0	-10,8	-0,6
C Tillverkningsindustri	-1,3	-5,8	1,8	6,7	-4,9	8,7
10-12 Livsmedelsindustri	-2,5	-0,8	1,8	4,1	-6,5	-0,7
13-15 Textil- och beklädnadsindustri	-3,9	-10,2	-4,0	3,3	0,3	15,5
16 Träindustri	-0,4	-6,2	0,5	2,2	2,9	-5,1
17 Massa-, pappers- och pappersvaruindustri	-2,9	-3,3	-0,3	3,8	2,1	11,9
18 Grafisk industri	-3,6	-3,6	-1,3	2,2	0,0	4,7
19 Petroleum- och kolindustri	1,7	1,7	1,3	28,8	41,5	-5,2
20-21 Kemisk industri, läkemedel	-1,0	-6,0	-0,9	4,5	6,0	8,7
22 Gummi- och plastvaruindustri	-1,6	-7,1	3,2	3,8	-9,8	4,4
23 Icke-metalliska mineraliska produkter	-0,4	-4,6	7,3	5,5	-3,3	5,9
24 Stål- och metallverk	0,7	-7,9	7,3	2,1	-35,2	34,8
25 Metallvaruindustri	-0,5	-7,4	2,3	2,6	-11,7	8,1
26 Datorer, elektronikvaror och optik	-6,2	-0,2	-0,8	68,7	9,4	24,3
27 Industri för elapparatur	-1,3	-4,3	-0,5	3,7	-12,9	0,6
28 Övrig maskinindustri	0,6	-7,4	2,0	5,7	-21,9	23,4
29 Motorfordonsindustri	-0,7	-11,9	3,6	6,8	-32,2	58,1
30 Annan transportmedelsindustri	-0,3	3,2	7,9	3,3	-10,0	-2,1
31-33 Övrig tillverkningsindustri	-0,5	-3,9	0,4	4,5	-6,6	-5,4

Källa SCB, nationalräkenskaperna

Appendix Mätning av produktionsvolymen i den ekonomiska statistiken

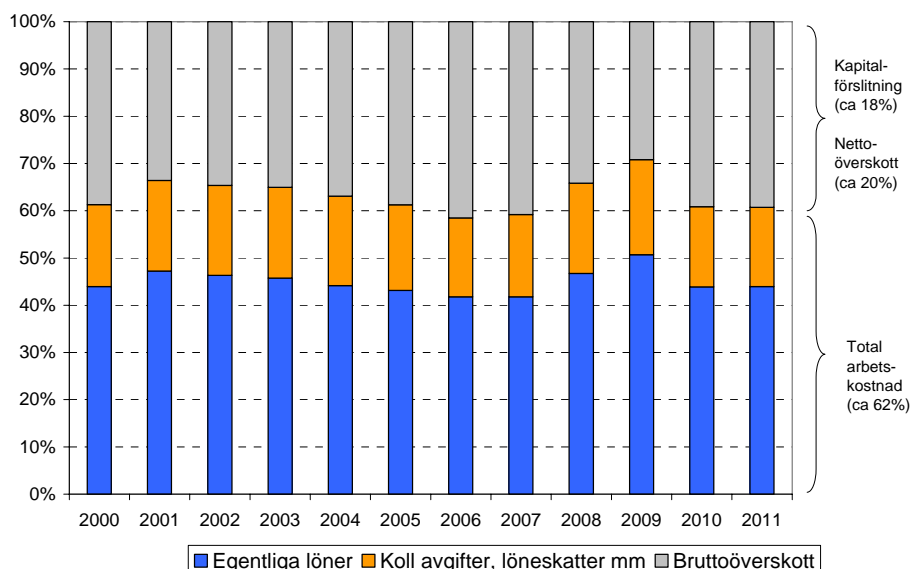
I produktionen av varor och tjänster i olika näringsgrenar förbrukas en mängd insatsprodukter, både varor och tjänster. Försäljningsvärdet på de produkter som företagen producerar benämns i den ekonomiska statistiken för **bruttoproduktionsvärdet**.

Detta är dock inte det produktionsbegrepp som används i den ekonomiska analysen. I stället är det **förädlingsvärdet**, dvs bruttoproduktionsvärdet minus insatsförbrukning, som är synonymt med begreppet ”produktion”, t ex vid beräkningar i nationalräkenskaperna (NR) av produktivitet, arbetskostnad per producerad enhet och liknande. Summan av förädlingsvärdet i alla näringsgrenar¹⁷ samt motsvarande begrepp för de offentliga myndigheterna utgör **bruttonationalprodukten, BNP**.

Produktionsresultatet hos näringslivsföretagen, dvs förädlingsvärdet, fördelas till tre olika mottagare; till **staten** i form av kollektiva arbetsgivaravgifter, löneskatter mm, till **arbetstagarna** i form av lön (och andra arbetskostnader) samt till **företagens ägare** i form av **bruttoöverskott**. En del av bruttoöverskottet går åt för att ersätta den förslitning som alltid sker i kapitalstocken. Det som återstår av bruttoöverskottet efter avdrag för kapitalförslitning är **nettoöverskottet**.

Bruttoöverskottets andel av förädlingsvärdet är den s k **vinstandelen** i makroekonomisk analys. Total arbetskostnad som andel av förädlingsvärdet är **arbetskostnadsandelen** men benämns ofta som ”**löneandelen**”. Vinstandelen är inget lönsamhetsmått utan beskriver bara fördelningen av förädlingsvärdet mellan kapitalägare och löntagare. Ett lönsamhetsmått i makroanalys är kapitalavkastningen, dvs kvoten mellan nettoöverskottet och kapitalstocken.

Diagram A.1 Andelar av industrins förädlingsvärde, procent, löpande priser

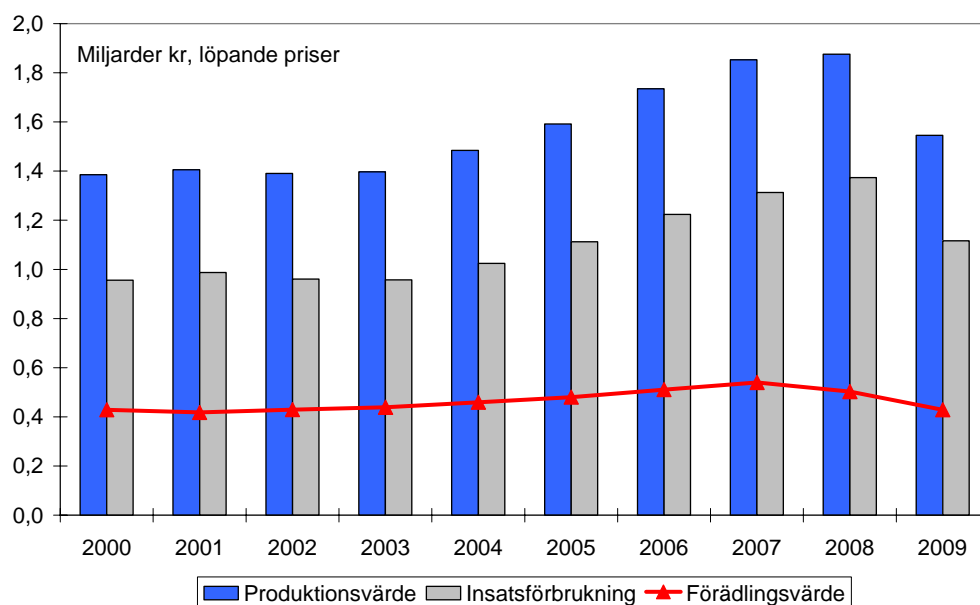

¹⁷ Här ingår också produktionen i hushållens ideella organisationer.

Industriproduktionen enligt NR:s detaljerade årsstatistik

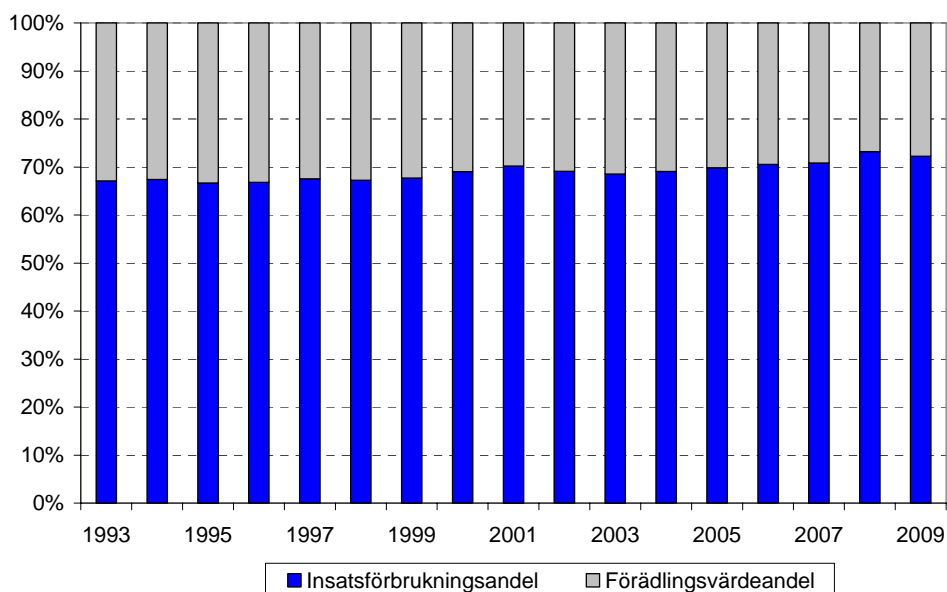
För industrin och näringslivet i övrigt är den viktigaste källan för produktionsberäkningarna den s k **detaljerade årsstatistiken** enligt undersökningarna om Företagens ekonomi (FEK). Med utgångspunkt från denna statistik, som nu finns tillgänglig till och med 2009, beräknas bruttoproduktionsvärde, insatsförbrukning och förädlingsvärde för olika branscher i löpande priser.

Diagram A.2 Bruttoproduktion, insatsförbrukning och förädlingsvärde för industrin 2000-2009

Källa: SCB, årsräkenskaperna

Diagram A.3 Insatsförbrukning och förädlingsvärde i industrin som andel av bruttoproduktionsvärdet, löpande priser

Källa: SCB, årsräkenskaperna

Som framgår diagram A.2 utgör insatsförbrukningen i industrin en dominerande del av produktionsvärdet (ca 70%) medan förädlingsvärdets andel bara utgör ca 30 procent. Förhållandevis små förändringar i insatsstrukturen kan därmed ge relativt stora effekter på förädlingsvärdet och medföra att utvecklingen skiljer sig åt mellan bruttoproduktion och förädlingsvärde. Den andel av industrins produktionsvärde som utgörs av insatsförbrukning har i löpande priser vuxit över tiden, se diagram A.3.

Produktionsförhållandena skiljer sig åt betydligt mellan industrins olika delbranscher vilket bland annat påverkar hur stor insatsförbrukningen och förädlingsvärdet är i förhållande till bruttoproduktionsvärdet. De högsta insatsförbrukningsandelarna återfinns inom petroleumindustrin, stål- och metallverk samt motorfordonsindustri, se tabell A.

Tabell A.1 Insatsförbrukning och förädlingsvärde som andel av bruttoproduktionsvärdet 2009

SNI		Andel insatsförbrukning, %	Andel förädlingsvärde, %
C29	Motorfordonsindustri	88,1	11,9
C19	Petroleumindustri	87,4	12,6
C24	Stål- och metallverk	86,7	13,3
C16	Trävaruindustri	75,9	24,1
C17	Massa- och pappersind.	74,2	25,8
C10-12	Livsmedelsindustri	74,2	25,8
C27-28	Maskinindustri	73,0	27,0
C26	Dator-, elektronik- o optikind.	72,9	27,1
B05-C33	Hela industrin	72,2	27,8
C23	Jord- och stenindustri	68,2	31,8
C22	Gummi- och plastvaruind.	64,9	35,1
C31-33	Övrig tillverkningsindustri	63,9	36,1
C25	Metallvaruindustri	62,4	37,6
C13-15	Tekoindustri	61,8	38,2
C18	Grafisk industri	59,9	40,1
C30	Annan transportmedelsind	56,8	43,2
B05-09	Gruvindustri	54,7	45,3
C20-21	Kemisk ind. inkl läkemedel	54,2	45,8

Källa: SCB

Årsstatistikens detaljerade underlag ger utgångsdata i **löpande priser**, dvs statistiken speglar i utgångsläget den värdemässiga utvecklingen. Fastprisberäkning görs sedan för att kunna mäta den **volymmässiga** utvecklingen av förädlingsvärdet.

Årsberäkningarna görs på relativt detaljerad nivå för olika produktgrupper och konsistenstestas via s k tillgångs- och användningstabeller (TA). I **TA-tabellerna** finns tillgångar i form av bruttoproduktion (förädlingsvärde och insatsförbrukning) och import som fördelas på användningskategorierna, dvs privat konsumtion, investeringar, lagerförändringar, offentlig konsumtion och export. TA-tabeller finns för mer än 400 produktgrupper, varav 120 är tjänster. Beräkningarna via TA-tabellerna är baserade på principen att total tillgång alltid måste bli densamma som total användning. Produktgrupperna summeras till 134 delbranscher. Betydligt färre ingår i publicerade NR-data.

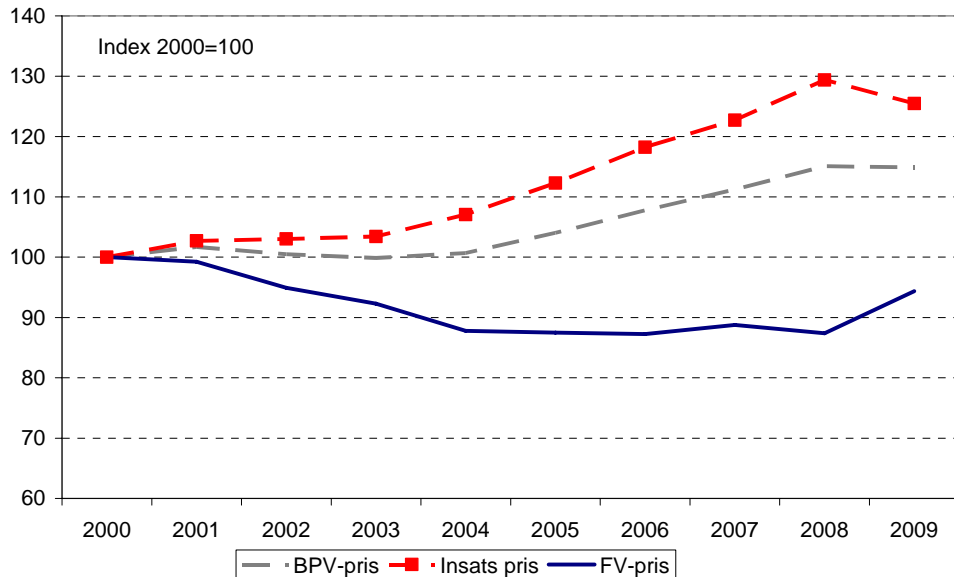
De olika delprodukterna som ingår i bruttoproduktionsvärdet **deflateras** med respektive producentprisindex och tjänsteprisindex. Förbrukningen deflateras med prisindex för inhemsk tillgång.¹⁸ Detta innebär att hänsyn tas till hur sammansättningen av leveranser till

¹⁸ Producentprisindex, PPI, är en sammanvägd index av hemmamarknadspriser och exportpriser. Prisindex för inhemsk tillgång (ITPI) är en sammanvägd index hemmamarknadspriser och importpriser. I NR beräkningarna används en något annorlunda tillgångsprisindex än den publicerade ITPI-index, den s k IHT-index.

hemmamarknaden respektive exportmarknaden varierar samt till fördelningen mellan varor och tjänster i produktion och insatsförbrukning. Fördelningen mellan import och hemmaleveranser i förbrukningen vägs också in i beräkningarna. På branschnivå tas därmed också hänsyn till att prisutvecklingen för bruttoproduktion och insatsförbrukning skiljer sig åt. Ett implicit **förädlingsvärdepris** kan härledas utifrån produktpriserna med avdrag för förbrukningspriserna. De tidsserier som speglar den vommässiga utvecklingen är sk **kedjeindex** där basen för beräkningen i fasta priser alltid är uppgifter i föregående års prisnivå. Det innebär att vikterna förändras löpande allteftersom strukturen för bruttoproduktion och insatsförbrukning förändras.

Volymberäkningarnas kvalitet är starkt beroende av hur pass representativa de använda prisindexen är på detaljerad och aggregerad nivå. Ett annat generellt problem är att olika prisindex bör ta **hänsyn till kvalitetsförbättringar**. Nya produkter som betingar samma pris är oftast av bättre kvalitet än äldre produkter. Detta gäller inte minst produkter på områden med snabb teknisk utveckling som t ex teleprodukter, datorer och andra elektroniska produkter. Metoderna för att ta hänsyn till detta är givetvis osäkra och skiljer sig många gånger åt mellan olika länder och försvårar därmed jämförelser av produktion och produktivitetens utvecklingen. SCB använder sig av kvalitetsjusterade prisindex där beräkningsprinciperna skiljer sig åt mellan olika branscher. I samband med den snabba utvecklingen i av teleproduktindustrin i Sverige kring millennieskiftet har principerna för volymmätningar i IKT-sektorn diskuterats och ifrågasatts i flera olika sammanhang. I vår rapport inför 2007 års avtalsrörelse diskuterade vi t ex problematiken produktivitetmätningar.¹⁹

Diagram A.4 Bruttoproduktionspris, insatsförbrukningspris och förädlingsvärdepris i industrin

Källa: SCB, årsräkenskaper

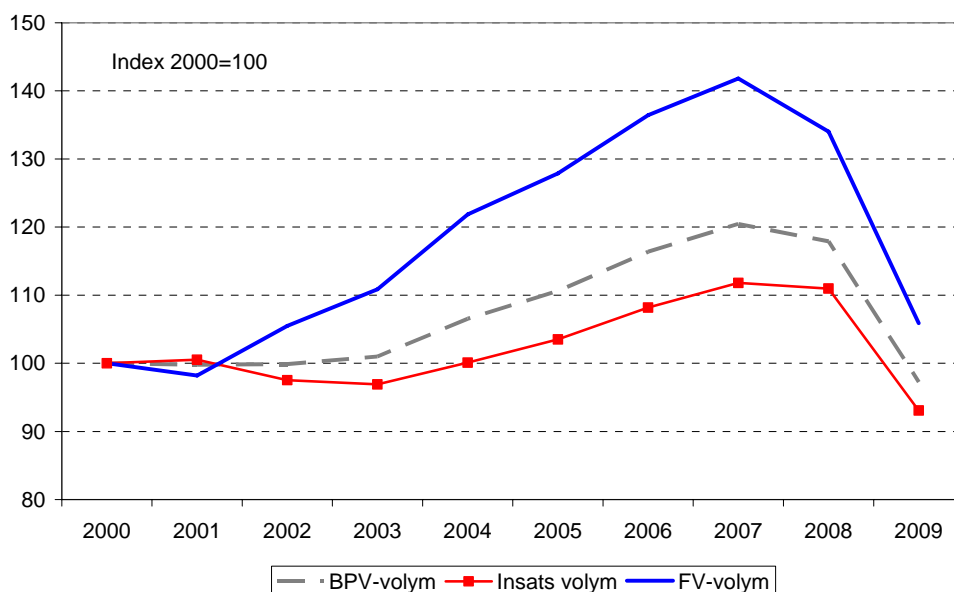
I diagram A.4 och A.5 sammanfattas pris- och volymutvecklingen på aggregerad nivå för hela industrin vad gäller de olika produktionsbegreppen. Som framgår av diagram A.4 har det implicita bruttoproduktionspriset, det sammanvägda priset på produktion för leveranser till export- och hemmamarknaden, ökat långsammare än priserna på insatsförbrukningen inom industrin under perioden 2000-2009. Det betyder att förädlingsvärdepriserna utvecklats i

¹⁹ IER; Inför 2007 års avtalsrörelse, Att mäta produktivitet, sid 24-25, oktober 2006.

motsvarande mån långsammare under samma period. Under början av 2000-talet, då industrins produktpriser låg stilla, sjönk till och med förädlingsvärdepriserna.

I diagram A.5 redovisas den volymmässiga utvecklingen av bruttoproduktionen, insatsförbrukningen och förädlingsvärdet i industrin. I fasta priser steg insatsförbrukningen **långsammare** än bruttoproduktionen från 2000 till 2007. Det betyder att förbrukningens andel i fasta priser minskat något relativt sett.²⁰ Detta innebär också att **produktionsvolymen mätt som förädlingsvärde ökar snabbare än mätt som bruttoproduktionsvärde**. Från början av 2000-talet till 2007 har förädlingsvärdet sålunda stigit med ca 40 procent i volym, medan ökningen för bruttoproduktionsvärdet bara har uppgått till 20 procent.

Diagram A.5 Brutttoproduktionsvärde, insatsförbrukning och förädlingsvärde i fasta priser inom industrin

Källa: SCB, årsräkenskaper

Under de turbulenta finanskrisåren 2008 och 2009 sjönk såväl bruttoproduktionsvärdet som förbrukningen och förädlingsvärdet i volym av naturliga skäl. Minskningen var emellertid inte lika stor för insatsförbrukningen som för bruttoproduktionsvärdet (-17 respektive -19 procent sammantaget under 2008 och 2009). Detta medförde att andelen insatsförbrukning steg under dessa år. Följden blev också att förädlingsvärdet minskade med 25 procent, det vill säga klart snabbare än produktionsvärdet.

Industriproduktionen 2010-2012 enligt den kortsiktiga primärstatistiken och NR:s kvartalsräkenskaper

På månads- och kvartalsbasis beskrivs industrins produktionsutveckling via olika typer av primärstatistik samt via NR:s kvartalsräkenskaper. Detaljerade uppgifter om industrins insatsförbrukning föreligger emellertid inte för de senaste dryga två åren då man inte har tillgång till detaljerade årsräkenskaper. Beräkningarna vilar därför i hög grad på den

²⁰ I löpande priser har insatsandelen ökat från 67 procent 1993 till 72 procent 2009. I fasta priser har den däremot minskat från 78 procent 1993 till 71 procent 2009. Prisökningen har varit snabbare än för insatserna än för bruttoproduktionsvärdet.

kortsiktiga leverans- och produktionsstatistiken, dvs NR:s utgångsdata för 2009 skrivs fram med utgångspunkt från IPI.

För 2010 finns dock som nämnts vissa preliminära uppgifter från undersökningen Företagens Ekonomi (FEK). NR:s kvartalsvisa beräkningar av industrins förädlingsvärde fram till och med 2009 baseras således på definitiva FEK-data, medan uppgifterna för senare år bygger på betydligt osäkrare underlag. Den viktigaste källan till produktionsberäkningarna i NR:s kvartalsräkenskaper är månadsstatistiken enligt Industriproduktionsindex, IPI.

Som redovisats i kapitel 4 finns det stora skillnader mellan den volymutveckling för industriproduktionen som rapporteras i IPI jämfört med NR:s kvartalsberäkningar från och med första kvartalet 2010. Detta har bl a föranlett branschorganisationerna Almega och Teknikföretagen att i en skrivelse till SCB efterfråga en kvantifiering av orsakerna till skillnaderna mellan de båda statistikgrenarna. SCB:s svar har redovisats på deras hemsida och även i SCB:s kvartalsskrift i mars 2012.²¹ Vi hänvisar till SCB:s redogörelse och sammanfattar de viktigaste slutsatserna i det följande:

- IPI är en månadsstatistik som till övervägande del bygger på **industrins leveranser** där försäljningsvärdena för **industrivaror** samlas in via en enkät går ut till ca 2300 företag.
- Leveranserna **deflateras** med producentprisindex, **PPI**, för att få fram volymutvecklingen.
- För några få branscher skattas volymutvecklingen av uppgifter om **producerade kvantiteter** respektive **arbetade timmar**.
- IPI är ett **kedjeindex** där vikterna utgörs av förädlingsvärdena enligt NR föregående år. Även för år 2010, 2011 och 2012, då det inte finns detaljerad årsstatistik, används NR-vikter från föregående år.
- Industrins **tjänsteproduktion** täcks inte in av IPI
- **Revideringar** sker normalt fem månader i den löpande statistiken. Revideringar bakåt i tiden av originalserierna sker om nya eller reviderade uppgifter kommit in.
- Alla månadsjämförelser bygger på **kalender- och säsongrensade indexvärden**. Säsongrensningen sker enligt en något annorlunda metod än i NR:s kvartalsräkenskaper.

Sammantaget ligger definitionen av industriproduktionen i **IPI relativt nära begreppet bruttoproduktionsvärde** i NR:s kvartalsstatistik. Genom att justera för lagerförändringar och lägga till industrins tjänsteproduktion kommer man ännu närmare detta begrepp. Som redovisats ovan ökade förädlingsvärdet snabbare än bruttoproduktionsvärdet i volymtermer under perioden 2000-2007. Detsamma gäller också en jämförelse mellan NR:s förädlingsvärde och IPI under denna period, vilket är vad man borde kunna vänta sig.

Alla sådana **jämförelser av utvecklingen** mellan IPI och NR **längre bakåt i tiden haltar dock** eftersom de båda beräkningarna bygger på så olika underlag. NR:s beräkningar baseras fram till 2009 på den detaljerade årsstatistiken, men under senare år på ett mer preliminärt underlag. IPI utgår från urvalsundersökningar månadsvis som kan summeras till kvartalsdata och därmed möjliggör jämförelser med NR.

NR:s metoder att korrigera IPI-underlaget för att på kort sikt göra en så bra skattning av förädlingsvärdet som möjligt innehåller **en rad osäkerheter**. Underlag saknas ofta på en rad områden vilket nödvändiggör antaganden och bedömningar som kan visa sig vara felaktiga.

²¹ Sveriges ekonomi – statistiskt perspektiv, mars 2012, ”Nationalräkenskaper och industriproduktionsindex – skillnader i teori och praktik.”

Uppgifter om volymförändringar för lager är relativt osäkra och kvaliteten på lagerjusteringarna påverkas därför i motsvarande mån. En viktig del av de **tjänstetillägg** som görs i NR utgörs av s k **merchanting**, dvs inkomster från förmedlingstjänster som avser varuförmedling från en utländsk leverantör till en utländsk kund. Andra tjänster som SCB lägger till är FoU, licenser och royalties samt datatjänster.

Den avstämning som görs i NR mellan produktions- och användningssidan kan också innebära relativt stora justeringar på branschnivå som visar sig orealistiska i efterhand. Som nämnts är känsligheten i beräkningar av förädlingsvärdet stor för antaganden om förändringar i den tungt vägande insatsförbrukningsandelen.

Tabell A2 Merchanting i hela ekonomin.

År	Total Merchanting Milj kr Löpande pris	Volymbidrag till BNP-utvecklingen	
1994	11 379		0,2
1995	13 926		0,1
1996	13 029		0,0
1997	18 317		0,3
1998	22 604		0,2
1999	26 783		0,2
2000	25 889		0,0
2001	26 469		0,0
2002	27 768		0,1
2003	23 709		-0,1
2004	33 169		0,4
2005	40 681		0,3
2006	49 747		0,4
2007	62 284		0,4
2008	72 066		-0,1
2009	56 581		-0,5
2010	66 361		0,4
2011	69 723		0,2

Anm: Förändring i merchanting i förhållande till BNP

Källa:SCB

Tabell A.3 Andel tjänster av bruttoproduktionsvärde respektive insatsförbrukning, löp priser

Andel av Bruttonyttivärdet					
	Industrivaror	Energi	Övriga varor	Tjänster	Summa
1995	94,6	0,2	0,2	5,0	100
2000	91,4	0,2	0,3	8,1	100
2005	90,8	0,2	0,4	8,7	100
2008	88,9	0,7	0,5	9,9	100

Andel av insatsförbrukningen					
	Industrivaror	Energi	Övrigt	Tjänster	Summa
1995	65,3	2,4	8,9	23,4	100,0
2000	62,0	1,8	7,1	29,2	100,0
2005	62,6	2,1	6,5	28,9	100,0
2008	63,1	3,8	6,0	27,1	100,0

Källa SCB

WWW.INDUSTRIRADET.SE